

POLOŽAJ ŽRTAVA SEKSUALNOG NASILJA KAO OŠTEĆENIH U KRIVIČNOM POSTUPKU

POLOŽAJ ŽRTAVA SEKSUALNOG NASILJA
KAO OŠTEĆENIH U KRIVIČNOM POSTUPKU

Izdavač

Akcija za ljudska prava

Human Rights Action (HRA)

Ulica Baku, Green level, ulaz br. 1

81 000 Podgorica, Crna Gora

Tel: 020/232-348

hra@t-com.me

www.hraction.org

Autorka

Jovana Pavlović

Uredila

Tea Gorjanc-Prelević

Lektura

Nemanja Živaljević

Prelom i dizajn

Artbuk d. o. o.

Podgorica, septembar 2025.

**Finansira
Evropska unija**

HUMAN
RIGHTS
ACTION | AKCIJA ZA
LJUDSKA
PRAVA

Izveštaj je nastao u okviru projekta „Zajedno do pravde: Pravna, psihološka i društvena podrška žrtvama ratnih zločina“. Sprovodi ga Akcija za ljudska prava, uz podršku Evropske unije, kroz regionalni projekat „EU podrška izgradnji povjerenja na Zapadnom Balkanu“ koji implementira Program Ujedinjenih nacija za razvoj (UNDP). Sadržaj ovog izvještaja je isključiva odgovornost Akcije za ljudska prava i ne odražava nužno stavove Evropske unije, niti UNDP-a.

SADRŽAJ

1. UVOD	4
2. O MEĐUNARODNIM STANDARDIMA ZA ZAŠTITU ŽRTAVA NASILJA U KRIVIČNOM POSTUPKU	6
3. PRAKSA EVROPSKOG SUDA ZA LJUDSKA PRAVA I EVROPSKOG SUDA PRAVDE U VEZI SA SEKSUALNIM NASILJEM.....	9
4. OPŠTA PRAVILA KRIVIČNOG ZAKONIKA CRNE GORE I ZAKONIKA O KRIVIČNOM POSTUPKU CRNE GORE ZA KRIVIČNA DJELA SEKSUALNOG NASILJA.....	10
5. USKLAĐIVANJE ZAKONSKE REGULATIVE RADI POBOLJŠANJA POLOŽAJA ŽRTAVA SEKSUALNOG NASILJA	12
5.1. Pravo žrtve da bude obaviješten/a	13
5.2. Mjere zaštite žrtve	14
5.3. Aktivno učešće žrtve u krivičnom postupku.....	15
5.4. Saslušanje žrtve	18
5.5. Edukacija onih koji učestvuju u postupcima seksualnog nasilja i njihove obaveze	20
5.6. Trajanje postupka.....	23
5.7. Imovinsko-pravni zahtjev	24
5.8. Blaga kaznena politika i ocjena olakšavajućih i otežavajućih okolnosti.....	26
6. PREDNOSTI I NEDOSTACI NOVOG KRIVIČNOG DJELA SEKSUALNO UZNEMIRAVANJE.....	29
7. ZAKLJUČAK.....	32
SPISAK KORIŠĆENE DOKUMENTACIJE.....	33

1. UVOD

Seksualno nasilje podrazumijeva svaki čin seksualne prirode koji se počini nad osobom bez njenog slobodnog i dobrovoljnog pristanka.¹ Pristanak mora biti rezultat slobodne volje osobe, a njegovo postojanje ili izostanak procjenjuje se u svjetlu konkretnih okolnosti svakog pojedinačnog slučaja. Ova definicija se primjenjuje bez obzira na odnos između počinioca i žrtve, uključujući i slučajeve kada je riječ o bivšim ili sadašnjim supružnicima ili partnerima.²

Iako se najveći broj silovanja počini nad ženama, muškarci su takođe žrtve seksualnog nasilja. Seksualno nasilje nad muškarcima je, primjera radi, bilo rasprostranjeno u logorima na teritoriji Bosne i Hercegovine za vrijeme rata 1992-1995. godine, o čemu govore i presude Haškog tribunala³. Međutim, muškarci koji su žrtve ovog zločina još rjeđe ga prijavljuju nego žene, uglavnom zbog stigme i straha da će ih obilježiti kao homoseksualce ili nedovoljno muževne. Iako su rijetke sudske odluke u kojima su žrtve seksualnog nasilja muškarci, u crnogorskoj sudskoj praksi se mogu naći i takve presude.⁴

Seksualno nasilje nad ženama je svakako češća pojava, jer se dešava ne samo u porodici i u partnerskim odnosima, već i na javnom mjestu (silovanje) ili na poslu (seksualno uznemiravanje). Statistički podaci Ujedinjenih nacija pokazuju da je na globalnom nivou 26 odsto žena koje su imale partnera od 15 i više godina, bilo izloženo fizičkom i/ili seksualnom nasilju od strane muža ili intimnog partnera bar jednom u životu, zbog čega, prema procjenama UN, svijet nije na putu da postigne rodnu ravnopravnost do 2030. godine, a društvene i ekonomske posljedice pandemije su učinile situaciju još tmurnijom.⁵

-
- 1 Prema Konvenciji o sprečavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici (Istanbulska konvencija), član 36 i 40, seksualno nasilje uključuje:
 - a) vaginalnu, analnu ili oralnu penetraciju seksualne prirode na tijelu drugog lica korišćenjem bilo kojeg dijela tijela ili predmeta;
 - b) druge seksualne radnje sa licem bez njegovog/njenog pristanka;
 - c) navođenje drugog lica na seksualne radnje s trećim licem bez njegovog/njenog pristanka, kao i druge oblike seksualnog nasilja koji ne uključuju fizički kontakt, poput pokušaja seksualnog čina, neželjenog seksualnog dodirivanja i seksualnog uznemiravanja.
 - 2 Isto, čl. 36, stav 2.
 - 3 Logor Omarska, Prijedor, Bosna i Hercegovina, *predmet*. Duško Tadić „Prijedor“, 1997: <https://www.icty.org/x/cases/tadic/tjug/bcs/970714.pdf>;
Logor Čelebići, Konjice, Bosna i Hercegovina, *predmet* Mucić i drugi „Logor Čelebići“, 1998: <https://www.icty.org/x/cases/mucic/tjug/bcs/cel-tj981116b.pdf>
Logor Luka, Brčko, Bosna i Hercegovina; *predmet* Ranko Češić, „Brčko“, 2004: <https://www.icty.org/x/cases/cesic/tjug/bcs/040311.pdf>
 - 4 Presuda Apelacionog suda Crne Gore, Kž. br. 5/24 od 19. 3. 2024. godine, kojom je preinačena presuda Višeg suda u Podgorici, Kž. br. 75/23 od 17. 7. 2023. godine, i kojom je okrivljenom za krivično djelo silovanje iz čl. 204 st. 2 KZ CG, u predmetu u kojem je žrtva bio muškarac, izrečena kazna zatvora u trajanju od dvije godine i šest mjeseci.
 - 5 „Nasilje nad ženama u međunarodnom pravu“, Institut za uporedno pravo, Monografija 199, Gordana Gasmi i Dragan Prlja, Beograd, 2024. godine.

Iako u Crnoj Gori ne postoji statistika o slučajevima seksualnog nasilja, najbolji pokazatelj da je i u Crnoj Gori ono u znatnoj mjeri prisutno su podaci iz sedmičnog izvještaja Uprave policije Crne Gore od 24. juna do 1. jula 2024. godine, u kojem se navodi da su samo u tom periodu registrovana dva krivična djela silovanja i jedno krivično djelo nedozvoljene polne radnje.

Ako se ima u vidu da je seksualno nasilje u različitim oblicima prisutno u svim sferama, jedno od sve aktuelnijih pitanja krivičnog prava jeste pitanje krivičnopravnih instrumenata zaštite žrtava krivičnih djela, na šta ukazuju i međunarodni dokumenti i praksa Evropskog suda za ljudska prava. Svakako, da bismo došli do suštinske realizacije ovog cilja, pozitivno krivično zakonodavstvo mora da predviđa instrumente adekvatne krivičnopravne zaštite žrtava seksualnog nasilja, dok sa druge strane, adekvatne krivičnopravne norme moraju da budu i adekvatno primijenjene.

Upravo iz tog razloga, cilj ovog izvještaja je da prikaže specifični položaj žrtava seksualnog nasilja i izazove sa kojima se suočavaju tokom učešća u krivičnom postupku kao svjedoci i kao oštećeni/e, prikazujući pozitivna i negativna iskustva u sudskoj praksi Crne Gore i zemalja regiona. U krajnjem, cilj je i da se ukaže na to šta je nužno promijeniti u crnogorskoj zakonskoj regulativi kako bi žrtve mogle da ostvaruju svoja prava u krivičnim postupcima.

2. O MEĐUNARODNIM STANDARDIMA ZA ZAŠTITU ŽRTAVA NASILJA U KRIVIČNOM POSTUPKU

Evropska konvencija o ljudskim pravima (u daljem tekstu: EKLJP) nema posebne odredbe koje se izričito bave pravima žrtava krivičnih djela, ali standardi razvijeni kroz sudsku praksu Evropskog suda za ljudska prava (u daljem tekstu: ESLJP) u slučajevima nasilja nad ženama su sada dio Konvencije Savjeta Evrope o sprečavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici (u daljem tekstu: Istanbulska konvencija) i postali su pravno obavezujući.⁶

Istanbulska konvencija uključuje brojne odredbe koje imaju za cilj da žrtvama rodno zasnovanog nasilja olakšaju pristup pravdi i predstavljaju ključni element osiguranja jednakog pristupa pravdi za žene, posebno tako što se od država članica zahtijeva da:

- osiguraju mjere za zaštitu prava žrtava nasilja bez diskriminacije,
- osiguraju da države ugovornice s dužnom pažnjom spriječe, istraže, kazne i obezbijede reparaciju za djela nasilja,
- preduzmu mjere za promociju promjena društvenih i kulturnih obrazaca kako bi se iskorijenili rodni stereotipi,
- obezbijede, uz pomoć stručnjaka, adekvatnu obuku žrtvama nasilja o njihovim potrebama, pravima i ravnopravnosti,
- pruže adekvatne pravne informacije,
- podstiču izvještavanje,
- omoguće žrtvama adekvatne građanskopravne lijekove,
- kriminalizuju ili na drugi način sankcionišu širok spektar oblika nasilja nad ženama,
- osiguraju da se istrage i sudski postupci sprovedu bez nepotrebnog odgađanja i da tužioci mogu da pokrenu i nastave postupak čak i ako žrtva povuče pritužbu,
- osiguraju da dokazi koji se odnose na seksualnu istoriju i ponašanje žrtve budu dozvoljeni samo kada su relevantni i neophodni,
- osiguraju da se zabrane obavezni alternativni procesi rješavanja sporova ili izricanja kazne, uključujući posredovanje i mirenje,
- osiguraju zaštitu žrtvama u svim fazama istrage i sudskog postupka,
- omoguće žrtvama pristup pravnoj pomoći i besplatnoj pravnoj pomoći.

⁶ Zakon o potvrđivanju Konvencije Savjeta Evrope o sprečavanju i suzbijanju nasilja nad ženama i nasilja u porodici, „Sl. list Crne Gore - Međunarodni ugovori“, br. 004/13 od 20. 3. 2013.

Na nivou Evropske unije postoje brojni dokumenti koji se na posredan ili neposredan način bave nasiljem. Jedan od dokumenata koji je posebno značajan za žrtve nasilja je Direktiva 2012/29/EU od 25. oktobra 2012. godine⁷, koja propisuje minimalne standarde za prava, podršku i zaštitu žrtava krivičnih djela, pri čemu se ovom Direktivom pruža posebno podrška žrtvama seksualnog i rodno zasnovanog nasilja, kao i zaštita žrtava trgovine ljudima. Ono što je načelni princip ove direktive je da su države obavezne da pruže podršku žrtvama i/ili članovima njihovih porodica, da zaštite žrtvu ali i da obezbijede da žrtva bude informisana o postupku protiv počinioca krivičnog djela. Ovim dokumentom se jasno propisuje i da države imaju obavezu da obezbijede treninge za službenike koji rade sa žrtvama, kako bi se osiguralo da budu sposobni da uvažavaju posebne potrebe žrtve. Standardi koji su propisani Direktivom 2012/29/EU i koji su obavezujući na nivou garantovanja i zaštite prava žrtava su – pristup pravdi, podrška i zaštita žrtve, kao i reparacija.

Primjenom prava na pristup pravdi, shodno Direktivi 2012/29/EU, svaka žrtva ima pravo na dostupnost informacije od svih državnih organa i institucija tokom cijelog postupka, odnosno pravo na učešće u krivičnom postupku. Kroz ovo pravo se svakoj žrtvi garantuje pravo na upotrebu svog jezika ili jezika koji razumije, pravo da bude saslušan/a i da pruži dokaze, pravo na preispitivanje odluke u slučaju da ne dođe do sudskog gonjenja, pravo na naknadu troškova nastalih u toku krivičnog postupka, pristup pravnoj pomoći pod uslovima određenim nacionalnim zakonodavstvom, kao i pravo na pravni lijek.

U odnosu na podršku, Direktivom o pravima žrtava predviđa se uspostavljanje službi za podršku žrtvama ali i besplatnih specijalističkih službi za podršku. One bi žrtvama trebalo da budu dostupne tokom krivičnog postupka, od trenutka kada su nadležni organi saznali za žrtvu, kao i nakon postupka u određenom periodu, a sve u skladu sa njenim individualnim potrebama. U procesu zaštite žrtve, pored prava na podršku posebno se ističu: pravo na izbjegavanje kontakta između žrtve i okrivljenog/e, pravo na zaštitu žrtve tokom istrage u krivičnom postupku, pravo na zaštitu privatnosti, kao i pojedinačna procjena žrtava radi utvrđivanja posebnih potreba zaštite.

Kada govorimo o reparaciji, savremeno međunarodno pravo i praksa pod reparacijom podrazumijevaju korpus prava koja značajno prevazilaze novčanu satisfakciju, pa efikasna reparacija treba da uključi restituciju, naknadu štete, rehabilitaciju, satisfakciju i garanciju neponavljanja krivičnog djela.⁸ U okviru međunarodnih standarda koji se odnose na zaštitu žrtava nasilja u krivičnom postupku bitno je napomenuti i rezolucije koje su donijete od strane Ujedinjenih nacija, a koje se bave pitanjem seksualnog nasilja u oruženim sukobima. Rezolucija Savjeta bezbjednosti Ujedinjenih nacija 1820 (2008) zahtijeva neposredan prekid

7 Direktiva 2012/29/EU Evropskog parlamenta i Savjeta od 25. oktobra 2012. o uspostavljanju minimalnih standarda za prava, podršku i zaštitu žrtava krivičnih djela, te o zamjeni Okvirne odluke Savjeta 2001/220/PUP.

8 Vidi *Basic Principles and Guidelines on the Right to a Remedy and Reparation for Victims of Gross Violations of International Human Rights Law and Serious Violations of International Humanitarian Law*, General Assembly resolution 60/147, 16. 12. 2005 (*Osnovna načela o pravu na pravni lijek i reparacije za žrtve teških kršenja međunarodnog prava ljudskih prava i ozbiljnih povreda međunarodnog humanitarnog prava*).

svih činova seksualnog nasilja nad civilima i naglašava potrebu za odgovornošću počinitelja, pri čemu poziva i na ciljane mjere za zaštitu civila od takvih djela. Rezolucija također poziva na izuzimanje seksualnog nasilja iz odredbi o amnestiji i zahtijeva od Generalnog sekretara da sprovede politiku nultog tolerisanja seksualne eksploatacije i zloupotrebe u mirovnim operacijama UN.⁹ Druga rezolucija koja je od izuzetnog značaja je Rezolucija Saveta bezbjednosti Ujedinjenih nacija 2106 (2013) koja ima za cilj da odgovorne osobe za seksualno nasilje u sukobima pozove na odgovornost. Ova rezolucija naglašava potrebu da zemlje sprovedu stroge propise protiv zločina seksualnog nasilja i promoviše rodnu ravnopravnost. Rezolucija poziva na raspoređivanje savjetnika za zaštitu žena (WPAs) u područjima sukoba da bi se poboljšala zaštita od seksualnog nasilja, i potvrđuje da su muškarci i dječaci također žrtve ovakvih zločina.¹⁰

Pred Međunarodnim krivičnim sudom za bivšu Jugoslaviju (MKSJ), odnosno u skladu sa Pravilnikom o postupku i dokazima, dokazni standardi u predmetima ratnih seksualnih delikata bili su posebno prilagođeni da obezbijede zaštitu žrtava i spriječe njihovu sekundarnu viktimizaciju. U takvim slučajevima nije se zahtijevalo dodatno potkrepljivanje svjedočenja žrtve, čime je naglašena dokazna snaga njenog iskaza. Pristanak nije mogao biti korišćen kao odbrana kada je žrtva bila izložena nasilju, prijetnji, zatočenju ili psihičkom pritisku, niti kada je postojalo razumno uvjerenje da bi uskraćivanje pristanka moglo ugroziti nju ili druge osobe. Ako je optuženi tvrdio da je pristanak postojao, teret dokazivanja njegove relevantnosti i vjerodostojnosti pado je na njega, a takvi dokazi mogli su se razmatrati samo *in camera* (na sjednici zatvorenoj za javnost). Takođe, ranije seksualno ponašanje žrtve je bilo isključeno kao dokaz, čime je spriječena diskriminacija i fokus postupka zadržan na samom krivičnom djelu.¹¹

9 United Nations Security Council Resolution 1820 (2008), S/RES/1820(2008).

10 United Nations Security Council Resolution 2106 (2013), S/RES/2106(2013).

11 Izmjene i dopune Pravilnika o postupku i dokazima, Međunarodni sud za krivično gonjenje osoba odgovornih za teška kršenja međunarodnog humanitarnog prava počinjena na teritoriji bivše Jugoslavije od 1991. godine, UN, 2015, Pravilo 96.

3. PRAKSA EVROPSKOG SUDA ZA LJUDSKA PRAVA I EVROPSKOG SUDA PRAVDE U VEZI SA SEKSUALNIM NASILJEM

Evropski sud za ljudska prava donio je značajan broj presuda koje ukazuju na barijere koje doživljavaju žrtve seksualnog nasilja u pristupu pravnoj zaštiti i pravnim lijekovima, ali i formulišu standarde u sferi pristupa pravdi.

Tako je ESLJP kroz svoje odluke ustanovio sljedeće standarde:

- države su obavezne da u predmetima seksualnog nasilja primjenjuju **princip dužne pažnje, zbog čega su obavezne da istražuju, krivično gone i kažnjavaju kršenje ljudskih prava**¹²;
- države su **obavezne da sprovedu djelotvornu istragu** koja će dovesti do identifikacija i kažnjavanja odgovornih osoba, odnosno istragu koja će biti nepristrasna, nezavisna, temeljna, brza i podložna uvidu javnosti, pri čemu nadležni organi moraju djelovati marljivo i ažurno¹³;
- država ima **obavezu da kazni seksualno nasilje**¹⁴;
- država ima obavezu da osigura žrtvi **pravni lijek koji mora biti dostupan i djelotvoran i njegovo ostvarivanje ne može ometati država**¹⁵;
- obaveze države je da napravi ravnotežu između prava na odbranu i prava žrtve na poštovanje privatnog života, odnosno da **zabrani da okrivljeni uvredljivo ispituje žrtvu seksualnog nasilja, kao i da se suočava sa njim**¹⁶;
- obaveza države je da adekvatno kazni učinioca/teljku krivičnog djela.¹⁷

Osim standarda koje je u oblasti seksualnog nasilja ustanovio Evropski sud za ljudska prava kroz sudsku praksu, nužno je ukazati i na odluku koju je donio Evropski sud pravde, a koja se odnosi na to da se **oštećenima može dati status izbjeglice ako im u zemlji porijekla prijeti fizičko ili psihičko nasilje, u koje je uključeno seksualno nasilje i nasilje u porodici**.¹⁸

12 M. C. protiv Bugarske (2003).

13 Maslova protiv Rusije (2009), S. Z. protiv Bugarske (2015), I. P. protiv Republike Moldavije (2015).

14 M. C. protiv Bugarske (2003), D. J. protiv Hrvatske (2012).

15 Aydin protiv Turske (1997).

16 Y. protiv Slovenije (2015).

17 X. i Y. protiv Holandije (1985), Vučković protiv Hrvatske (2023).

18 Presuda Suda (Veliko vijeće) C-621/21 od 16. 1. 2024. godine.

4. OPŠTA PRAVILA KRIVIČNOG ZAKONIKA CRNE GORE I ZAKONIKA O KRIVIČNOM POSTUPKU CRNE GORE ZA KRIVIČNA DJELA SEKSUALNOG NASILJA

Tokom 2021. godine je došlo do značajnih promjena Krivičnog zakonika Crne Gore (KZCG) u oblasti seksualnog nasilja. Predviđene su strože kazne za učinioce krivičnih djela protiv polne slobode i uvedene brojne mjere posebnog nadzora koje se sprovode nakon izdržavanja kazne zatvora ili kazne dugotrajnog zatvora. Tokom 2023. godine stupile su na snagu nove izmjene KZCG kojima su uvedena nova krivična djela protiv polne slobode, a te izmjene su nastale kao potreba Crne Gore da svoje zakonodavstvo usaglasi sa konvencijama Savjeta Evrope i Ujedinjenih nacija, kao i sa pravnim standardima ESLJP i drugim međunarodnim dokumentima. U glavi XVIII KZCG, pod nazivom Krivična djela protiv polne slobode, kao krivična djela propisana su: silovanje, obljuba nad nemoćnim licem, obljuba nad djetetom mlađim od 14 godina, obljuba zloupotrebom službenog položaja, nedozvoljene polne radnje, podvođenje i omogućavanje vršenja polnog odnosa, posredovanje u vršenju prostitucije, iskorišćavanje djece za pornografiju, navođenje djeteta da prisustvuje izvršenju krivičnih djela protiv polne slobode, mamljenje djeteta mlađeg od 14 godina u cilju vršenja krivičnih djela protiv polne slobode, seksualno uznemiravanje i kršenje mjera posebnog nadzora.

U pogledu prava svjedoka oštećenih u krivičnim postupcima, crnogorsko zakonodavstvo sadrži značajan broj odredbi kojima se definiše položaj oštećenog/e u krivičnom postupku, pri čemu određene odredbe regulišu, kako pristup pravdi, podršku i zaštitu žrtve, tako i oblast reparacije. Tako Zakonik o krivičnom postupku Crne Gore (ZKP) oštećenima garantuje određena prava kao učesnicima u krivičnom postupku:

- pravo na upotrebu svog jezika u krivičnom postupku – čl. 8 ZKP;
- pravo na davanje pouke o pravima koja ima u krivičnom postupku od strane nadležnog državnog organa – čl. 14 ZKP;
- pravo na suđenje u razumnom roku – čl. 15 ZKP;¹⁹
- pravo da u toku istrage ukažu na sve činjenice i da predlažu dokaze koji su od važnosti za krivičnu stvar i njegov/n imovinsko-pravni zahtjev, te pravo da u fazi istrage mogu prisustvovati određenim procesnim radnjama, pri čemu je državni tužilac dužan da ih na pogodan način obavijesti o vremenu i mjestu sprovođenja, osim ako postoji opasnost od odgađanja – čl. 58 st. 1 i čl. 282 ZKP;²⁰

19 Ovo pravo je detaljnije razrađeno kroz Zakon o zaštiti prava na suđenje u razumnom roku.

20 Ovo pravo se sprovodi tako što oštećeni/a i/ili njegov punomoćnik/ca zahtijevaju od tužioca koji sprovodi istragu da ih obavijesti o terminu preduzimanja procesnih radnji, nakon čega isti bivaju obaviješteni. Dakle, u slučaju da ne podnesu zahtjev, neće biti obaviješteni o preduzimanju procesnih radnji.

- pravo da na glavnom pretresu predlažu dokaze, postavljaju pitanja optuženom/oj, svjedocima i vještacima, da iznose primjedbe i objašnjenja u pogledu njihovih iskaza i da daju druge izjave i predloge – čl. 58 st. 2 ZKP;
- pravo da razmatraju spise i razgledaju predmete koji služe kao dokaz – čl. 58 st. 3 ZKP;²¹
- pravo na pravnu pomoć – čl. 58 st. 6 ZKP;²²
- pravo na određene procesne radnje u cilju zaštite svjedoka od zastrašivanja – čl. 120 i čl. 121 ZKP;
- pravo na izjašnjavanje o imovinsko-pravnom zahtjevu – čl. 114 st. 4 ZKP.

Iako ZKP definiše i pravo oštećenog/e na dostavljanje sudske odluke, kao i pravo na žalbu, ova prava su u značajnoj mjeri ograničena, o čemu će biti više riječi u nastavku.

Oštećenima koji su žrtve, ZKP pored gore predviđenih prava propisuje još neka, a to su:

- pravo da oštećenog/u sasluša i postupak vodi sudija istog pola, ako to omogućava kadrovski sastav suda, pri čemu prilikom saslušanja maloljetnih osoba, a naročito ako je ono oštećeno krivičnim djelom, nadležni organi su dužni da postupaju sa naročitom obazrivošću, pa će se maloljetna osoba udaljiti iz sudnice čim njegovo/njeno prisustvo više nije potrebno, a ako je potrebno saslušanje će se sprovesti uz pomoć psihologa ili drugog sličnog lica – čl. 58 st. 4 i čl. 113 st. 4 ZKP;
- pravo da svjedoči u odvojenoj prostoriji pred sudijom i zapisničarem – čl. 113 st. 5 ZKP.

21 Ovo pravo može biti uskraćeno oštećenom/oj do donošenja naredbe o sprovođenju istrage ili dok ne bude saslušan/a kao svjedok, pri čemu praksa pokazuje da oštećeni/a i/ili njegov punomoćnik/ca ne mogu da izvrše uvid u spise predmeta i da dobiju kopiju istih sve do okončanja istrage. Svakako, ovo je primjedba koju obično i odbrana ističe.

22 Ovo pravo je definisano za krivično djelo za koje je propisana kazna zatvora preko tri godine, a oštećeni/a prema svom imovnom stanju ne može snositi troškove zastupanja, zbog čega mu/joj se na njegov/njen zahtjev može postaviti punomoćnik/ca ako je zastupanje oštećenog/e od strane punomoćnika/ce u interesu pravičnosti. Ako je oštećeni/a maloljetna osoba, sud će u toku cijelog krivičnog postupka po službenoj dužnosti cijeliti da li je potrebno da mu se postavi punomoćnik/ca.

5. USKLAĐIVANJE ZAKONSKE REGULATIVE RADI POBOLJŠANJA POLOŽAJA ŽRTAVA SEKSUALNOG NASILJA

Iako ZKP, o čemu je gore bilo riječi, predviđa brojna prava za oštećene prilikom učešća u sudskom postupku, u samom zakonu se uočavaju i određene kontradiktornosti koje je nužno otkloniti, pri čemu je i sudska praksa pokazala određene nedostatke.

U odnosu na zaštitu žrtava seksualnog nasilja kao najidealnije rješenje predstavljalo bi donošenje novog zakona, koji bi se isključivo bavio pitanjem postupanja prema žrtvama krivičnih djela sa elementima nasilja, a koji bi predstavljao lex specialis u odnosu na ZKP, baš kao što je urađeno i za maloljetne osobe donošenjem Zakona o postupanju prema maloljetnicima u krivičnom postupku. Drugo rješenje bi se ogledalo u izmjenama ZKP, odnosno usklađivanjem njegovih odredbi sa odredbama Istanbulske konvencije, kako bi na jasan i potpun način bilo definisano koja sve prava u krivičnom postupku treba priznati žrtvama seksualnog nasilja, kako bi se njihov položaj i faktički poboljšao.

Na početku moramo istaći da je od ključnog značaja da u odredbama ZKP, bude uveden pojam „žrtve“²³, i da bude data definicija tog pojma, pri čemu je nužno da taksativno budu navedena sva prava koja žrtva ima u sudskom postupku. Tako na primjer, u hrvatskom kaznenom postupku žrtve uživaju cijeli niz prava, koja su taksativno navedena u čl. 43 st. 1 Zakona o kaznenom postupku Republike Hrvatske, a koja se konkretizuju kroz pravo na informisanje, pravo na podršku, pravo na učestvovanje u svim fazama postupaka, kao i kroz pravo na zaštitu. Ovakvo zakonsko rješenje bi i Crna Gora trebalo da ima, a kako bi u konačnom na jednom mjestu bila koncentrisana sva prava koja žrtve imaju u pojedinim fazama postupka.

U nastavku Izvještaja biće prikazano, kroz nekoliko segmenata, šta sve treba mijenjati u zakonskoj regulativi, odnosno koja prava treba priznati žrtvama seksualnog nasilja kako bi mogle da ostvare suštinsku zaštitu u sudskom postupku.

23 Vidi Analiza primjene evropskih standarda o pravima žrtve u krivičnom postupku u zakonodavstvu i praksi Crne Gore, Miodrag Majić, Tijana Živković i Milorad Marković, maj 2020. godine.

5.1. Pravo žrtve da bude obaviješten/a

Jedna od osnovnih obaveza koju predviđa Istanbulska konvencija je princip obavještanja žrtve o svim fazama predmetnog postupka, pri čemu se poseban akcenat stavlja na obavještanje žrtve o bjekstvu učinioca ili pak o privremenom, odnosno trajnom puštanju na slobodu. Sadašnje zakonsko rješenje definiše da se radi obezbjeđenja prisustva okrivljenog/e u sudskom postupku, kao i u cilju nesmetanog vođenja sudskog postupka, može prema okrivljenom/oj odrediti jedna ili više mjera nadzora ili pritvor, s tim što zakon ne predviđa obavezu za bilo koji državni organ (policija, državni tužilac i sud) da u slučaju donošenja ili ukidanja ovih mjera obavijeste žrtvu. U praksi veoma često žrtvama ne objasne ni državno tužilaštvo ni sud šta predstavljaju predmetne mjere, ne budu obaviještene o izricanju i produženju predmetnih mjera, te iz medija saznaju da okrivljenom nije određen pritvor ili mjera nadzora, odnosno da su mu ukinute. Tako je na primjer Viši sud u Šapcu ukinuo pritvor okrivljenom kojem je stavljeno na teret izvršenje krivičnog djela obljava nad djetetom jer mediji šest mjeseci nijesu pisali o predmetnom događaju, pa je sud smatrao da javnost više nije „uznemirena“. Pri tome, punomoćnica oštećene o donošenju prvostepenog rješenja kojim se ukida pritvor nije obaviještena, već je o tome saznala iz medija.²⁴ Žrtve i u Crnoj Gori, takođe, ne budu obaviještene o ukidanju pritvora, pri čemu se ovakvo postupanje državnih organa pravdalo činjenicom što u ZKP državni tužilac, a ni sud, nemaju obavezu da obavijeste žrtvu o određivanju mjera nadzora ili pritvora, kao i o njihovom ukidanju.

- Rješenje za ovaj nedostatak treba tražiti u čl. 125 a Zakona o kaznenom postupku Republike Hrvatske, pa bi trebalo izmijeniti postojeći ZKP i dodati novi član. Njime bi bi bila uvedena obaveza za sud po donošenju mjera nadzora ili, pak, u slučaju određivanju pritvora, a naročito u slučaju ukidanja mjera nadzora ili pritvora, **odmah obavijesti žrtvu o ovakvim odlukama**. Takvo zakonsko rješenje bi dovelo do ravnopravnosti okrivljenog/e i žrtve, budući da je Zakonikom o krivičnom postupku definisana obaveza za policiju, državne tužioce i za sud, da o lišenju slobode neke osobe odmah obavijeste porodicu lišenog slobode ili osobu sa kojom živi u vanbračnoj zajednici, osim ako se osoba lišena slobode tome izričito protivi.²⁵ Ako okrivljeni/a ostvaruje ovakvo pravo, ne postoji opravdan razlog zbog kojeg bi žrtva bila ograničena u pogledu obavještanja o ovoj okolnosti, budući da obavještenje može da utiče i na njenu bezbjednost, pri čemu **predmetni princip treba primijeniti i u slučaju puštanja okrivljenog/e na uslovni otpust**.
- Takođe, princip obavještanja žrtve bi morao da bude primijenjen i kod dostavljanja sudskih dokumenata – prvostepena presuda, žalba, odgovor na žalbu, odluke drugostepenog suda. Čl. 378 st. 5 ZKP o krivičnom postupku je propisano da će

24 Optuženi za silovanje devojčice pušten iz pritvora uz obrazloženje da slučaj više nije u fokusu medija, *Vice Srbija*, 25. 1. 2022, dostupno na:

<https://www.vice.com/sr/article/optuzeni-za-silovanje-devojvice-pusten-iz-pritvora-uz-obrazlozenje-da-slucaj-vise-nije-u-fokusu-medija/>

25 Čl. 180 Zakonika o krivičnom postupku (ZKP).

ovjereni prepis presude sa poukom o pravu na žalbu sud dostaviti oštećenom/oj, ako ima pravo na žalbu, odnosno u slučaju kada je donijeta oslobađajuća odluka, pri čemu će osuđujuća sudska odluka oštećenom/oj biti dostavljena po pravosnažnosti, jedino u slučaju ako on/a to zahtijeva. Shodno postojećem zakonskom rješenju, žrtva sve informacije u vezi sa tokom postupka, nakon donošenja prvostepene presude, može da dobije tako što će se interesovati usmeno više puta u pisarnicama nadležnih sudova, No, ukoliko žrtva nema kvalifikovanog/e punomoćnika/ce, za ove informacije često ostaje uskraćen/a. Upravo iz tog razloga, **nužno bi bilo u odredbama ZKP jasno definisati i obavezu za sud da se i žrtvi, odnosno njenom/oj punomoćniku/ci, mora dostaviti prvostepena presuda, pravni lijekovi i odgovori na njih, te odluke drugostepenog suda.** Na ovaj način žrtva će ostvariti pravo da zna da li je neko od stranaka izjavio žalbu, u kojem dijelu je žalba izjavljena, te kakva je odluka drugostepenog suda. Predloženom izmjenom ne bi bila ograničena prava okrivljenog/e na bilo koji način, osim što bi se pružilo žrtvi pravo da zna, a osim toga takva izmjena ne bi stvarala ni dodatno opterećenje za rad suda.

5.2. Mjere zaštite žrtve

Glava VIII Zakonika o krivičnom postupku predviđa mjere za obezbjeđenje prisustva okrivljenog/e i za nesmetano vođenje krivičnog postupka, pri čemu se tačka 4 bavi mjerama nadzora koje se izriču ukoliko postoje okolnosti koje ukazuju da bi okrivljeni/a mogao pobjeći, sakriti se, otići u nepoznato mjesto ili u drugu državu ili ometati vođenje krivičnog postupka. Shodno postojećem zakonskom rješenju, predmetne mjere se ne izriču radi zaštite žrtve, ali u praksi i iz ugla same žrtve, one se prepoznaju na taj način. Tako na primjer, nakon što je Apelacioni sud Crne Gore ukinuo rješenje Višeg suda u Podgorici Kv. br. 559/24 od 13. 5. 2024. godine i predmet u pogledu izricanja mjere nadzora – zabrana napuštanja mjesta prebivališta vratio prvostepenom sudu na ponovni postupak, žrtva je ukazala da strahuje za svoj život. Ona je smatrala da je prvobitno Viši sud u Podgorici mjeru nadzora – zabranu napuštanja mjesta prebivališta odredio upravo kako bi je zaštitio, budući da stanuje u Podgorici, a okrivljenom je mjesto prebivališta u Rožajama.²⁶

Kako bi žrtva i tokom trajanja krivičnog postupka mogla da bude zaštićena bez odgađanja, nužno je da u odredbama ZKP budu jasno definisane zaštitne mjere koje žrtva može tražiti i u fazi istrage i tokom trajanja krivičnog postupka. Nužnost za izmjene zakona se ogleda u tome što kroz Zakon o zaštiti od nasilja u porodici, koji se primjenjuje za prekršajni postupak, žrtva ima pravo da prije pokretanja i tokom trajanja postupka, kao i uz kaznu, traži određivanje jedne od zaštitnih mjera, čime žrtva u tim postupcima ima veća prava u odnosu na žrtve krivičnih djela koja su mnogo teža u odnosu na prekršaje. Takođe, kontradiktornost zakonskih odredbi koje se odnose na mjere nadzora se ogleda i u tome što se mjere nadzora mogu odrediti, između ostalog, i po predlogu oštećenog/e. Pri tome oštećeni/a nema pravo na žalbu u slučaju da predlog za primjenu mjere bude odbijen, što opet predstavlja nelogičnost

26 Zabrane ukidaju, dok žrtva strahuje, *Vijesti*, 28. 6. 2024, dostupno na:
<https://www.vijesti.me/vijesti/crna-hronika/713530/zabrane-ukidaju-dok-zrtva-strahuje>

budući da žrtva ima pravo da podnese zahtjev, ali nema pravo na pravni lijek i na mogućnost da odluku prvostepenog suda neka viša instanca preispita. Samim tim podnošenje žalbe isključivo zavisi od odluke državnog tužioca. Osim toga, ovom zakonskom odredbom žrtva u krivičnom postupku ima manji obim prava od onoga što imaju žrtve u prekršajnim postupcima za lakše oblike nasilja.²⁷

U ovom dijelu Crna Gora bi u ZKP morala da uvede novi član koji bi se bavio pitanjem zaštitnih mjera koje bi se odnosile na žrtve krivičnih djela sa elementima nasilja, kao što je to uradila Hrvatska u Zakonu o kaznenom postupku - uvođenjem mjera opreza (od čl. 98 do čl. 101). Drugo rješenje za ovu problematiku bi se ogledalo u izmjeni postojećeg zakonskog rješenja koje se odnosi na mjere nadzora, tako što bi se mjere mogle izdavati i radi zaštite interesa žrtve, pri čemu bi bilo nužno uvesti i neke nove mjere, poput: zabrane približavanja žrtvi, zabrane obavljanja određene poslovne aktivnosti, zabrane uhođenja ili uznemiravanja žrtve ili druge osobe, udaljenje iz doma. U konačnom, ono što je nužno je da budu proširena prava žrtve u pogledu prava na žalbu u slučaju da predlog za određivanje mjere nadzora ne bude usvojen ili pak u slučaju ukidanja predmetnih mjera, odnosno da budu blagovremeno obaviještene o usvajanju ili ukidanju predmetnih mjera.

5.3. Aktivno učešće žrtve u krivičnom postupku

U krivičnom postupku kao stranke javljaju se tužilac i okrivljeni/a, pri čemu se za krivična djela protiv polne slobode kao glavni „resurs“ za dokazivanje koristi žrtva, odnosno njen/gov iskaz. U prilog toj činjenici govore odluke Apelacionog suda Crne Gore u dva predmeta, kojima je potvrđena prvostepena presuda kojom su optuženi oslobođeni optužbe da su izvršili krivično djelo silovanje. Razlozi za donošenje ovakvih odluka bili su da žrtve pred sudom treba opet da budu saslušane, iako su saslušane u postupku istrage pred tužiocem. U prvom predmetu, sud u više navrata žrtvi nije mogao da dostavi poziv za saslušanje jer se odselila sa date adrese, nakon čega je Viši sud u Podgorici donio oslobađajuću presudu.²⁸ U drugom predmetu žrtva nije željela ponovo da daje svjedočki iskaz u sudskom postupku, nakon što je iz spisa predmeta izuzet zapisnik o saslušanju dat pred tužiocem, te je Viši sud u Bijelom Polju donio oslobađajuću presudu.²⁹ Ovakve odluke su donesene iako su postojali i drugi materijalni dokazi (poput saslušanja svjedoka, tragova na garderobi, nalazi i mišljenja vještaka) koji su upućivali na postojanje ovog krivičnog djela.

Gore navedene odluke jasno ukazuju koliko je za dokazivanje krivičnog djela protiv polne slobode bitan iskaz žrtve, te su analogno tome zakonodavac, a nakon toga i tužilaštvo i sud dužni da žrtvi omoguće aktivnije učešće u sudskom postupku, što se ogleda u sljedećem:

²⁷ Čl. 166 st. 9 ZKP.

²⁸ Presuda Apelacionog suda Crne Gore Kž. br. 40/16 od 20. 6. 2016. godine kojom je potvrđena presuda Višeg suda u Podgorici K. br. 143/99 od 22. 12. 2015. godine.

²⁹ Presuda Apelacionog suda Crne Gore Kž. br. 105/23 od 06. 10. 2023. godine kojom je potvrđena presuda Višeg suda u Bijelom Polju K. br. 60/22-20 od 24. 3. 2023. godine.

Pravo žrtve da učestvuje u postupku donošenja mjera nadzora ili pritvora

Tu se prvenstveno misli na činjenicu da žrtva ima pravo da iznese svoj stav u pogledu toga da li okrivljenom treba odrediti neku od mjera nadzora, odnosno da li treba odrediti pritvor, a svakako žrtva treba da ima pravo na izjašnjenje da li okrivljenom treba ukinuti jednu od mjera nadzora, odnosno pritvor. U praksi se često dešava da osumnjičeni/a nakon saslušanja bude pušten da se brani sa slobode,³⁰ čak i u situaciji kada su žrtvi nanijete teške tjelesne povrede,³¹ ili mu biva ukinut pritvor³² ili neka od mjera nadzora.³³ Kako žrtve ne bi zavisile od toga da li će državni tužilac predložiti određivanje pritvora, odnosno da li će se žaliti protiv odluke suda kojom se okrivljenom/oj ukida pritvor ili mjera nadzora, kroz zakon bi trebalo uvesti kao obavezu za državnog tužioca da prije predlaganja pritvora treba da pribavi mišljenje žrtve u ovom dijelu, te u slučaju da državni tužilac nađe da nema osnova za određivanje pritvora ili mjere nadzora, isti je dužan da žrtvi u roku od tri dana dostavi obrazloženu odluku, protiv koje bi žrtva imala pravo prigovora sudiji za istragu.

Pravo žrtve da učestvuje u svim fazama postupka

Ovo se prije svega odnosi na ročište koje se održava radi kontrole optužnice, na koje se, shodno postojećem zakonskom rješenju, pozivaju tužilac, okrivljeni/a i njegov/n branilac,³⁴ dok zakonodavac nije propisao i obavezu da se poziva oštećeni/a, kao i njegov/n punomoćnik/ca. Kontradiktornost ove zakonske odredbe ogleda se u tome što je zakonodavac omogućio oštećenom/oj da u slučaju donošenja odluke kojom se obustavlja krivični postupak, ima pravo na žalbu, dok sa druge strane nema pravo da prisustvuje ročištu na kojem se raspravlja o samoj optužnici, niti ima pravo izjašnjenja na istu. Tako na primjer, u predmetu koji još uvijek nije pravosnažno okončan, u kojem se okrivljenom stavlja ne teret izvršenje dva krivična djela nedozvoljene polne radnje iz čl. 208 st. 2 u vezi sa čl. 206 st. 1 KZ CG, i u kojem postupak kontrole optužnice traje gotovo godinu dana, na ročište radi potvrđivanja optužnice žrtva i njen punomoćnik nijednom nisu pozvani.³⁵ Žrtvi bi u slučaju prisustva bilo

30 Uhapšen osumnjičeni za silovanje u Budvi, nakon saslušanja pušten da se brani sa slobode, *Vijesti*, 4. 9. 2024, dostupno na: <https://www.vijesti.me/vijesti/crna-hronika/722521/uhapsen-osumnjiceni-za-silovanje-u-budvi-na-kon-saslusanja-pusten-da-se-brani-sa-slobode>

31 Podgoričanin pokušao da siluje žrtvu i nanio joj povrede, pa pušten da se brani sa slobode, *CDM*, 26. 5. 2022, <https://www.cdm.me/hronika/podgoricanin-pokusao-da-siluje-zrtvu-i-nanio-joj-povrede-pa-pusten-da-se-brani-sa-slobode/>

32 Sud potvrdio optužnicu, pa okrivljenom ukinuo pritvor: Na slobodi policajac optužen za napastvovanje maloljetnice, *Vijesti*, 15. 5. 2024, dostupno na: <https://www.vijesti.me/vijesti/crna-hronika/707104/sud-potvrdio-optuznicu-pa-okrivljenom-ukinu-uo-pritvor-na-slobodi-policajac-optuzen-za-napastvovanje-maloljetnice>

33 Zabrane ukidaju, dok žrtva strahuje, *Vijesti*.

34 Čl. 293 st. 3 ZKP.

35 Rješenje Apelacionog suda Crne Gore Kvž. br. 320/24 od 28. 6. 2024. godine kojim se ukida Rješenje Višeg suda u Podgorici Kvo. br. 47/24 od 16. 4. 2024. godine.

omogućeno da se izjasni na sadržaj optužnice (naročito na kvalifikaciju krivičnog djela), na dokaze koje su predložile stranke, te u konačnom da obrazloži svoj imovinsko-pravni zahtjev i da predloži privremene mjere radi obezbjeđenja imovinsko-pravnog zahtjeva. Zakonom o kaznenom postupanju Republike Hrvatske je propisano da se i u postupku pred optužnim vijećem, pred kojim se kontroliše optužnica, pozivaju oštećeni i njegov punomoćnik, a kojima se u konačnom i dostavlja rješenje o potvrđivanju optužnice, zajedno sa optužnicom. **Kako bi i žrtvi bilo omogućeno da učestvuje u postupku, nužno je izmijeniti postojeće zakonske rješenje ZKP i propisati da se na ročište, radi kontrole optužnice, pozivaju oštećeni i njegov punomoćnik, kao i da se odluke koje bude donijelo Vijeće koje kontroliše optužnice dostavljaju oštećenom/oj i njegovom/nom punomoćniku/ci.**

Pravo žrtve da učestvuje u svim fazama postupka se odnosi i na sjednicu vijeća koja se održava pred drugostepenim sudom, a na koju žrtva i njen punomoćnik/ca nikada nijesu pozvani, pa i u tom dijelu, radi poštovanja ovog principa, odredbe ZKP bi trebalo izmijeniti, **na način što bi drugostepeni sud bio dužan da na sjednicu vijeća pozove žrtvu i njenog punomoćnika/cu.**

Takođe, žrtva bi morala da ima pravo da učestvuje i u postupku koji se odnosi na uslovni otpust, te bi s tim u vezi Zakonom o izvršenju kazni zatvora, novčane kazne i mjera bezbjednosti, trebalo definisati i obavezu da je prije odlučivanja o uslovnom otpustu sud dužan da pribavi mišljenje žrtve.

Pravo žrtve na žalbu

Čl. 382 st. 4 ZKP je propisano da oštećeni/a može pobijati presudu samo zbog odluke suda o troškovima krivičnog postupka, osim kad je državni tužilac preuzeo gonjenje od oštećenog/e kao tužioca u skladu sa članom 62 stav 2 ovog zakonika ili je donesena oslobađajuća presuda, kad oštećeni/a može izjaviti žalbu zbog svih osnova iz člana 385 ovog zakonika. Ovakvo zakonsko rješenje nije u interesu žrtve, budući da bi i žrtvi trebalo omogućiti da ima pravo žalbe na presudu i u situaciji kada se donosi osuđujuća odluka. U prilog tome govori i činjenica što sudovi izjavu oštećene/og da se ne pridružuje krivičnom gonjenju protiv okrivljenog/e cijene kao olakšavajuću okolnost za okrivljenog/u i primjenjuju institut ublažavanja kazne,³⁶ zbog čega bi u konačnom trebalo omogućiti žrtvi da ima pravo da izjavi žalbu u pogledu krivične sankcije.

Takođe, sve dok ZKP ne bude imao odredbe koje se odnose na zaštitne mjere, **žrtvi bi trebalo omogućiti da ima pravo žalbe na sudsku odluku i u slučaju da njen predlog za određivanje mjere nadzora ne bude usvojen, a naročito što u postojećem zakonskom rješenju žrtva ima pravo da predloži sudu određivanje jedne od mjera nadzora, ali sa druge strane u slučaju neprihvatanja ovog predloga nema pravo na žalbu, već je odluka o nužnosti izjavlivanja žalbe isključivo povjerena državnom tužiocu.** Takođe, izmjenama ZKP bi trebalo definisati da **žrtva ima pravo žalbe u slučaju ukidanja mjera nadzora.**

36 Presuda Višeg suda u Bijelom Polju K. br. 11/19 od 14. 6. 2019. godine.

5.4. Saslušanje žrtve

Svaka žrtva koja prijavi seksualno nasilje mora da prođe mukotrpan put kroz više institucija – od zdravstvenog pregleda, davanja izjave policiji, davanja izjave tužiocu, a često se i u sudskom postupku sasluša nekoliko puta. U prilog tome govore brojne sudske odluke iz kojih se potvrđuje da su žrtve pored davanja iskaza u postupku istrage, pred sudom saslušavane još jednom,³⁷ a u nekim predmetima i više puta.³⁸ Ovakve odluke govore o tome da sudovi i dalje ne vode računa o tome postoji li opravdan razlog da žrtva opet bude saslušana, jer saslušanje svakako dovodi do ponovne viktimizacije. O tome najbolje svjedoči odluka koja je donijeta u postupku u kojem je žrtva čak pet puta predočavala predmetni događaj i to jednom u fazi istrage, dva puta pred sudom i dva puta pred angažovanim vještacima, iako se radilo o maloljetnoj osobi, nakon čega je sud donio presudu kojom je okrivljenog oglasio krivim za izvršenje krivičnog djela teško ubistvo u pokušaju u sticaju sa krivičnim djelom silovanje.³⁹

Svakako, u sudskoj praksi se mogu naći odluke iz kojih se zaključuje da su odbijeni predlozi odbrane za ponovnim saslušanjem maloljetnih žrtava seksualnog nasilja pred sudom, shodno odredbama Konvencije Savjeta Evrope o zaštiti djece od seksualnog iskorišćavanja i seksualnog zlostavljanja (Lanzarot konvencija),⁴⁰ ali mnogo je veći broj postupaka u kojima se žrtve pred sudom ponovo saslušavaju, pri čemu se gotovo uvijek u sudskom postupku saslušavaju punoljetne žrtve seksualnog nasilja. Upravo iz tog razloga bi bilo nužno kroz ZKP odrediti da se žrtve seksualnog nasilja saslušaju samo jednom tokom istrage. Izuzetno, žrtva seksualnog nasilja se može ponovo saslušati ako za to postoje opravdani razlozi, pri čemu je sud dužan da obrazloži odluku zbog koje ponovo određuje saslušanje. Protiv te odluke, kako stranke, tako i žrtva i njen punomoćnik/ca, bi imali pravo žalbe, dok bi drugostepeni sud o osnovanosti predmetne žalbe morao da donese odluku u što kraćem roku (zakonski bi bio određen rok u kojem bi drugostepeni sud bio u obavezi da odluči po predmetnoj žalbi).

Iako je u Crnoj Gori planirano da tokom 2025. godine bude uveden prvi krizni centar za žrtve seksualnog nasilja, pri čemu je planirano da do 2027. budu izgrađena tri takva centra,⁴¹ dok je u odnosu na način saslušanja maloljetnih žrtava planirano uvođenje Barnahus modela kao multidisciplinarnog odgovora na nasilje nad djecom,⁴² nužno je da se nađe i neko ad hoc

37 Presuda Višeg suda u Podgorici K. br. 53/19 od 27. 9. 2019. godine, resuda Višeg suda u Podgorici K. br. 141/17 od 3. 12. 2018. godine, Presuda Višeg suda u Podgorici K. br. 87/16 od 28. 3. 2017. godine.

38 Presuda Višeg suda u Podgorici K. br. 108/18 od 3. 3. 2020. godine, Presuda Višeg suda u Bijelom Polju K. br. 10/23 od 25. 9. 2023. godine, Presuda Višeg suda u Bijelom Polju K. br. 7/23 od 12. 7. 2023. godine.

39 Presuda Apelacionog suda Crne Gore Kž. br. 141/14 od 4. 12. 2014. godine kojom je potvrđena presuda Višeg suda u Podgorici K. br. 160/13 od 4. 12. 2014. godine.

40 Presuda Apelacionog suda Crne Gore Kž. br. 71/19 od 7. 11. 2019. godine kojom je potvrđena presuda Višeg suda u Podgorici K. br. 87/17 od 16. 4. 2019. godine i Presuda Osnovnog suda u Danilovgradu K. br. 28/19 od 4. 7. 2019. godine.

41 Nacionalni plan za implementaciju Istanbulske konvencije za period 2023–2027. godine.

42 Dječija kuća – Barnahus omogućava profesionalcima iz različitih sektora – policije, tužilaštva, socijalne

rješenje dok gore navedeni planovi ne budu realizovani. S tim u vezi, cijenimo da je način saslušanja maloljetnih žrtava kakav se sprovodi u fazi istrage, shodno Zakonu o postupanju prema maloljetnicima u krivičnom postupku, dobro zakonsko rješenje, te da bi na takav način trebalo saslušavati i punoljetne žrtve seksualnog nasilja, tj. **u odvojenoj prostoriji koja je opremljena audiovizuelnim sredstvima i uz pomoć stručne osobe**, poput saslušanja žrtava u Švedskoj.⁴³

Jedan od nedostataka je što državni organi ne podučavaju žrtvu da ima pravo da je sasluša državni tužilac/sudija istog pola, te da ima pravo da bude saslušana u odvojenoj prostoriji opremljenoj tehničkim uređajima za audiovizuelno snimanje. Tako na primjer, u predmetu pred Višim sudom u Podgorici K. br. 204/22, žrtva je davala iskaz u sudnici u kojoj se nalazio i okrivljeni, pri čemu je sud nije podučio da ima pravo da bude saslušana u drugoj prostoriji. Takođe, i u predmetu K. br. 73/21 sud nije podučio žrtvu da ima pravo da bude saslušana u odvojenoj prostoriji, već je ovo pravo ostvarila nakon što je njen punomoćnik podnio takav zahtjev. S tim u vezi **nužno je da postupajuće sudije predoče žrtvi da imaju pravo da budu saslušane u odvojenoj prostoriji i da se ovo upozorenje na zapisniku konstatuje ili pak da se žrtvi u pozivu za glavni pretres, na kojem treba da bude saslušana, ukaže na ovo pravo.** Ono što je pozitivno u crnogorskoj praksi je što i tužioci i sudije omogućavaju žrtvama da procesnim radnjama pred ovim organima prisustvuje i njihova osoba od povjerenja, mada je uočeno da ih o ovom pravu ne podučavaju. Takođe, dobro rješenje je i to što tužioci prilikom saslušanja žrtve u fazi istrage ne omogućavaju okrivljenima da prisustvuju saslušanju, kako bi spriječili sekundarnu viktimizaciju.

Iako ZKP predviđa da oštećeni može da bude saslušan na poseban način,⁴⁴ žrtve seksualnog nasilja u praksi ovo pravo gotovo i da ne koriste (u predmetu Ks. br. 47/21 sud je usvojio zahtjev punomoćnika oštećene da žrtva silovanja bude saslušana putem video linka tako da joj se ne vidi lice i da joj se izmijeni glas⁴⁵). Takođe, uočeno je da na sajtu sudovi.me postoje presude u kojima nije izvršena anonimizacija podataka u dijelu identiteta žrtve, iako je javnost u prvom predmetu bila isključena,⁴⁶ dok je u drugom predmetu žrtva bila maloljetno lice⁴⁷. Iako se radi

i zdravstvene zaštite, da istovremeno rade sa djetetom koje je doživjelo nasilje i to pod jednim krovom i u okruženju koje je prilagođeno djetetu. Na ovaj način se izbjegava intervjuisanje djeteta više puta, što predstavlja dodatnu trumu za dijete. Barnahus je prvi put u Evropi pokrenut na Islandu 1998. godine, a inspirisan je modelom Centra za zastupanje u SAD. U Crnoj Gori osnivanje Dječije kuće – Barnahus prvi put je predloženo u nacionalnoj Strategiji za prevenciju i zaštitu djece od nasilja za period od 2017-2021, dok je predstojećom Strategijom za period od 2024-2028, koja je razvijena uz podršku UNICEF-a i EU planirana realizacija ovog projekta.

43 CIN-CG: Pravosuđe ne vidi žrtve silovanja - malo prijava, još manje presuda, *Vijesti*, 20. 5. 2024, dostupno na:

<https://www.vijesti.me/vijesti/crna-hronika/707975/cin-cg-pravosudje-ne-vidi-zrtve-silovanja-malo-prijava-jos-manje-presuda>

44 Čl. 120 i 121 ZKP.

45 HRA: Na prvom ročištu za ratni zločin protiv civilnog stanovništva Peković negirao krivicu, *CDM*, 30. 9. 2022, dostupno na:
<https://www.cdm.me/hronika/hra-na-prvom-rocistu-za-ratni-zlocin-protiv-civilnog-stanovnistva-pe-kovic-negirao-krivicu/>

46 Presuda Višeg suda u Podgorici K. br. 139/20 od 28. 4. 2022. godine.

47 Presuda Apelacionog suda Crne Gore KŽ. br. 141/16 od 21. 10. 2016. godine.

o malom broju predmeta, ovakvi propusti ne bi smjeli da se događaju, imajući u vidu prirodu krivičnih djela i posljedice koje mogu nastati po žrtvu.

5.5. Edukacija onih koji učestvuju u postupcima seksualnog nasilja i njihove obaveze

Sve osobe koje učestvuju u postupcima u vezi sa krivičnim djelima protiv polne slobode moraju biti stručno osposobljene za rad sa žrtvama seksualnog nasilja, pri čemu bi ova obaveza trebalo da bude utvrđena za sve koji dolaze na bilo koji način u kontakt sa žrtvama. Ključni faktori u pravilnom rješavanju krivičnih djela protiv polne slobode su državni tužioci koji rukovode istragom, punomoćnici koji pružaju pravnu zaštitu žrtvi, kao i sudije koje sprovode postupak i u konačnom donose odluke u postupcima.

Zakon o postupanju prema maloljetnicima u krivičnom postupku jasno predviđa da u predmetima u kojima su maloljetne osobe označene kao okrivljeni ili kao oštećeni, radnje u postupku moraju da preduzimaju osobe koje su specijalizovane za ovu oblast i to: državni tužilac za maloljetnike, sudija za maloljetnike i sudije vijeća za maloljetnike.⁴⁸ U praksi se ova odredba poštuje i radnje preduzimaju osobe koje su specijalizovane za rad sa maloljetnim osobama, međutim u odnosu na punoljetne žrtve seksualnog nasilja, nije predviđena specijalna obuka.

Princip stručnosti osoba u postupcima u vezi sa seksualnim nasiljem bi morao da bude predviđen i u situaciji kada se kao žrtva krivičnog djela protiv polne slobode javlja punoljetna osoba, imajući u vidu poseban status ovih osoba usljed izvršenja ovih teških krivičnih djela, a naročito (o čemu je već gore bilo riječi kod saslušanja žrtve) što nekad sudovi i pored jasno propisanih prava koje žrtva ima, ista ne primjenjuju. Ono što je potrebno je da Crna Gora, poput Hrvatske, u odredbama ZKP definiše jasne obaveze u postupanju tužilaca i sudija u slučajevima seksualnog nasilja.

S tim u vezi, državni tužioci, pored prava i obaveza koja imaju shodno ZKP, bili bi dužni:

1. da žrtvu upoznaju sa svim njenim pravima na način koji je pogodan za žrtvu, taksativno navodeći sva prava koja ima i detaljno objašnjavajući kako se ostvaruju, a što će i zapisnički biti konstatovano, te da pouče žrtvu da u slučaju da izjavi da ne želi da koristi neko od prava koja ima, može da promijeni takvu odluku do okončanja istrage;
2. tužilac specijalizovan za seksualno nasilje treba da sasluša žrtvu seksualnog nasilja 24 sati od prijema obavještenja koje su mu uputili policija ili neki drugi nadležni organ;
3. da prije ispitivanja žrtve, u saradnji sa ostalim nadležnim organima, izvrše pojedinačnu procjenu žrtve, kojom bi se utvrdilo da li postoji potreba za primjenom posebnih mjera zaštite u odnosu na žrtvu, te ako postoji, koje posebne mjere zaštite bi trebalo

48 Čl. 46 Zakona o postupanju prema maloljetnicima u krivičnom postupku.

primijeniti;⁴⁹ da prije davanja iskaza, žrtvi predloži da ima pravo na besplatnu pravnu pomoć;⁵⁰

4. da u fazi istrage, a prije uzimanja iskaza od žrtve, žrtvi pojasne cijeli tok postupka, uključujući ulogu suda i stranaka, te njenu ulogu kao svjedoka u postupka, odnosno da joj objasne šta će biti pitana kroz direktno ispitivanje i da joj pojasne da ne smije biti pitana o ranijem i kasnijem seksualnom životu. Ovo je nužno iz razloga što se u praksi često dešava, i to kako u fazi istrage, tako i u sudskom postupku, da se žrtvama postavljaju neprimjerena pitanja u vezi sa ranijim seksualnim životom (žrtva je pitana da li je prije kritičnog događaja imala seksualne odnose i kada je prvi put imala seksualni odnos⁵¹; žrtva je pitana tokom postupka da li je okrivljenom govorila da joj je nadimak Stanija, misleći na starletu i da fizički na nju podsjeća - aludirajući na to da je žrtva provokativnog izgleda, što je moglo da predstavlja povod za inkriminisanu radnju), kao i to da li ju je kolega iz firme pozivao na piće i da li je bila u emotivnoj vezi se određenom osobom, te da li je prije sadašnjeg emotivnog partnera bila sa drugim u emotivnoj vezi⁵²; maloljetna žrtva je pitana da li zna koje krivično djelo se stavlja na teret okrivljenom i da li zna kolika je kazna propisana za to djelo⁵³; maloljetna žrtva starosti 13 godina je pitana da li ima momka i da li je sa njim imala seksualne odnose⁵⁴;
5. da žrtvama seksualnog nasilja objasne mjere zaštite koje im stoje na raspolaganju i to jezikom koji razumiju;
6. da žrtvama pojasne da mogu da podnesu imovinsko-pravni zahtjev, te da u fazi istrage izvode dokaze, kao i da službenim putem pribavljaju dokaze posredstvom kojih će žrtva moći da dokaže osnov i visinu imovinsko-pravnog zahtjeva, te da preduzimaju radnje u cilju sprečavanja okrivljenog da otuđi imovinu kako žrtva ne bi dobila obeštećenje;
7. da žrtvama pojasne da njihovom saslušanju može da prisustvuje osoba od povjerenja, koju same izaberu;
8. da žrtvi, odnosno njenom punomoćniku nakon saslušanja žrtve, u što kraćem roku koji ne može biti duži od osam dana, omoguće uvid i kopiranje spisa predmeta, kako bi žrtva, odnosno njen punomoćnik, mogao suštinski da se pripremi za druge radnje koje tužilac bude sprovodio u istrazi;

49 Čl. 43 a Zakona o kaznenom postupku bliže određuje na koji način se vrši pojedinačna procjena žrtve, te šta ista znači za žrtvu.

50 U postupku koji je vođen pred Višim državnim tužilaštvom u Podgorici Kti. br. 97/22 žrtva je podučena da svoja prava u postupku može vršiti i preko punomoćnika iz reda advokata ali j nije postavljen punomoćnik čije bi angažovanje padalo na teret budžetskih sredstava.

51 Presuda Višeg suda u Podgorici K. br. 53/19 od 27. 9. 2019. godine.

52 Presuda Višeg suda u Podgorici K. br. 108/18 od 3. 3. 2020. godine.

53 Presuda Višeg suda u Bijelom Polju K. br. 7/23 od 12. 7. 2023. godine.

54 Presuda Višeg suda u Bijelom Polju K. br. 40/20 od 29. 3. 2021. godine.

9. da postupak vodi tužilac istog pola kao i žrtva, te da žrtvu po potrebi sasluša u stanu žrtve ili u drugom prostoru u kojem se žrtva osjeća sigurno, ukoliko njeno zdravstveno stanje to zahtijeva;
10. da upute žrtvu na organizacije, tijela i ustanove za psihološku i drugu stručnu pomoć i podršku;
11. da blagovremeno i na razumljiv način obavijeste žrtve o radnjama koje će biti preduzete.

Pored obaveza koje su definisane odredbama ZKP, u slučaju kada se žrtva opet saslušava pred sudom, sudije bi bile dužne:

1. da žrtvu upoznaju sa svim njenim pravima na način koji je pogodan za žrtvu, taksativno navodeći sva prava koja žrtva ima i detaljno objašnjavajući kako se ona ostvaruju, a što će i zapisnički biti konstatovano, te da pouče žrtvu da u slučaju da izjavi da ne želi da koristi neko od prava koja ima, da može da promijeni takvu odluku do okončanja glavnog pretresa;
2. da prije nego započnu ispitivanje žrtve, žrtvu pouče da njen raniji i kasniji seksualni život nije predmet rasprave i da takva pitanja nisu dopuštena. Takođe, obaveza sudija bi bila da se i one uzdrže od postavljanja takvih pitanja;
3. da prije donošenja odluke o ponovnom saslušanju žrtve, zatraže mišljenje stručnih osoba, uz čiju pomoć je žrtva saslušavana u postupku istrage, da li stanje žrtve omogućava da opet bude saslušana;
4. da u slučaju da sud zatraži da žrtva opet bude saslušana pred sudom, da u pisanom pozivu kojim se određuje termin glavnog pretresa, a koji se upućuje žrtvi i njenom punomoćniku, ukažu žrtvi da na njen zahtjev iskaz može da da pred sudijom istog pola ako to omogućava kadrovska politika suda, te da ima pravo da traži da bude saslušana u posebnoj prostoriji;
5. da prilikom ulaska žrtve u sud, kao i prilikom čekanja na prozivku da bude saslušana pred sudom, preduzmu sve radnje u cilju sprečavanja bilo kakvog kontakta između žrtve i okrivljenog, pri čemu su sudovi dužni da preduzmu sve radnje za bezbjedan odlazak žrtve iz suda.

5.6. Trajanje postupka

Još jedan od nedostataka sa kojim se srijeću žrtve seksualnog nasilja je i dugotrajno vođenje sudskih postupaka. Iako je čl. 5 Zakona o postupanju prema maloljetnicima u krivičnom postupku predviđeno načelo hitnosti u postupku prema maloljetniku i postupku u kojem je maloljetna osoba oštećena krivičnim djelom, a što se odnosi na sve organe koji učestvuju u predmetu, u praksi se često dešava da se načelo hitnosti ne poštuje, čak i kada se radi o maloljetnim žrtvama. Tako na primjer, u predmetu u kojem je oštećena maloljetna osoba postupak u vezi sa potvrđivanjem optužnice još nije okončan, iako je od dana podnošenja optužnice proteklo skoro godinu dana.⁵⁵ Takođe, krivični postupak u kojem je maloljetna osoba žrtva seksualnog nasilja, trajao je ukupno četiri godine, budući da je prvostepena presuda donijeta nakon godinu i po od podizanja optužnice, nakon čega je ukinuo Apelacioni sud Crne Gore. Potom je postupak pred prvostepenim sudom trajao još godinu dana, da bi nakon pet mjeseci od donošenja prvostepene presude Apelacioni sud Crne Gore donio presudu kojom je drastično smanjio kaznu okrivljenom.⁵⁶ Da ovaj slučaj nije jedinstven, svjedoči i postupak koji je takođe vođen pred Višim sudom u Podgorici, a u kojem je oštećena maloljetna osoba. U tom predmetu je prvostepeni sud donio odluku više od godinu dana nakon podnošenja optužnice, da bi Apelacioni sud Crne Gore ukinuo presudu i predmet vratio na ponovni postupak i odluku, pri čemu nije poznato da li je postupak do današnjeg dana pravosnažno okončan.⁵⁷

I u pogledu punoljetnih žrtava seksualnog nasilja, nije drugačija situacija u odnosu na trajanje sudskog postupka, pa obično pred prvostepenim sudom postupak traje minimum godinu i po. Tako je na primjer: u predmetu K. br. 139/20 optužnica podnijeta 18. 9. 2020. godine, a prvostepena presuda je donijeta 28. 4. 2022; u predmetu K. br. 53/19 optužnica je podignuta 6. 2. 2018. godine, a prvostepena presuda je donijeta 27. 9. 2019; u predmetu K. br. 108/18 optužnica je podnijeta 26. 9. 2018. godine dok je presuda donijeta 3. 3. 2020; u predmetu K. br. 73/21 optužnica je podnijeta 3. 6. 2021, a prvostepena presuda je donijeta 15. 4. 2024. godine; u predmetu Ks. br. 47/21, u kojem je okrivljenom na teret stavljeno izvršenje krivičnog djela ratni zločin zbog ubistva dvije osobe i silovanja žene bošnjačke nacionalnosti u Foči, optužnica je podnijeta tokom oktobra 2021. godine, a odluka još uvijek nije donijeta.

Odredbama ZKP je propisan vremenski rok u kojem tužilaštvo mora da donese odluku po krivičnoj prijavi,⁵⁸ pri čemu je i za drugostepeni sud određen rok u kojem je isti dužan da

55 Rješenje Apelacionog suda Crne Gore Kvž. br. 320/24 od 28. 6. 2024. godine kojim se ukida Rješenje Višeg suda u Podgorici Kvo. br. 47/24 od 16. 4. 2024. godine.

56 Rješenje Apelacionog suda Crne Gore Kž. br. 106/22 od 15. 12. 2022. godine kojim se ukida presuda Višeg suda u Podgorici K. br. 120/20 od 21. 7. 2022. godine i Presuda Apelacionog suda Crne Gore Kž. br. 34/24 od 18. 4. 2024. godine kojom je preinačana presuda Višeg suda u Podgorici K. br. 206/22 od 3. 11. 2023. godine u dijelu krivične sankcije.

57 Rješenje Apelacionog suda Crne Gore Kž. br. 99/23 od 28. 9. 2023. godine kojim se ukida presuda Višeg suda u Podgorici K. br. 46/21 od 17. 02. 2023. godine.

58 Čl. 256 a ZKP.

donese odluku po izjavljenoj žalbi.⁵⁹ Kako odredbama ZKP nije određen rok u kojem je sud dužan da donese odluku u prvom stepenu, kao najcjelishodnije zakonsko rješenje se javlja to da se u ZKP jasno definiše rok u kojem je prvostepeni sud dužan da donese odluku, odnosno rok u kojem je prvostepeni sud dužan da donese odluku u ponovnom postupku u slučaju ukidanja odluke. Jasnim ograničenjem trajanja sudskog postupka, interesi svih stranaka u postupku, a i same žrtve, bi bili zaštićeni. Spriječila bi se zloupotreba procesnih ovlašćenja i u konačnom bi se ostvarila svrha prava na suđenje u razumnom roku, dok bi u odnosu na maloljetne žrtve seksualnog nasilja jasno bio definisan rok koji bi opravdavao načelo hitnosti koje sami zakon predviđa.

5.7. Imovinsko-pravni zahtjev

Još jedna prepreka sa kojom se srijeću žrtve seksualnog nasilja jeste i ostvarivanje prava na adekvatnu novčanu naknadu na ime naknade nematerijalne i materijalne štete. U Crnoj Gori postoji jasna zakonska regulativa kojom je predviđeno da oštećeni/a koji se sasluša kao svjedok pita da li želi da u krivičnom postupku ostvari imovinsko-pravni zahtjev (IPZ), a koji se između ostalog može odnositi i na naknadu štete. I pored toga, tužioci u fazi istrage samo postavljaju ovo pitanje žrtvama ne preduzimajući nijednu radnju u cilju utvrđivanja osnovanosti i visine ovog zahtjeva, dok sudovi u skoro svim predmetima žrtve upućuju na parnični postupak radi ostvarivanja IPZ, pri čemu ovaj princip primjenjuju i kod maloljetnih⁶⁰ i kod punoljetnih žrtava seksualnog nasilja.⁶¹ Iako žrtve u parničnim postupcima nakon donošenja osuđujuće odluke u krivičnom postupku ostvare svoja prava,⁶² nužno je ovakvu praksu promijeniti i pitanje IPZ rješavati u krivičnom postupku i to iz više razloga.

Prvo, odredbe Zakona o parničnom postupku ne sadrže nijednu odredbu u pogledu skrivanja identiteta tužioca, a svakako ne sadrže ni odredbe o posebnom načinu saslušanja žrtve seksualnog nasilja, što predstavlja jedan od glavnih argumenata zbog kojih bi sudovi u krivičnim postupcima morali da riješe i ovo pitanje. Drugi razlog, zbog kojeg je potrebno da sudovi i po pitanju IPZ treba da donesu odluku, je kako bi se žrtva zaštitila od retraumatizacija i stigmatizacije usljed iniciranja novog sudskog postupka. Treće, parnični sudovi su u znatnoj mjeri opterećeni velikim brojem predmeta, te je i više nego izvjesno da žrtve mogu da čekaju i nekoliko godina do pravosnažnog okončanja postupka, a što svakako može da dovede i do osujećenja u naplati potencijalnog potraživanja. I u konačnom, u parničnom postupku žrtva je dužna da predujmi troškove za radnje čije izvođenje predlaže (poput vještačenja), a više je nego izvjesno da bi žrtva morala da angažuje i kvalifikovanu osobu za zastupanje, što

59 Čl. 411 st. 2 ZKP.

60 Presuda Višeg suda u Podgorici K. br. 10/16 od 12. 7. 2017. godine i presuda Višeg suda u Bijelom Polju K. br. 7/23 od 12. 7. 2023. godine.

61 Presuda Višeg suda u Podgorici K. br. 18/17 od 21. 9. 2017. godine, presuda Višeg suda u Podgorici K. br. 141/17 od 3. 12. 2018. godine i presuda Apelacionog suda Crne Gore KŽ. br. 37/19 od 4. 4. 2019. godine.

62 Presuda Osnovnog suda u Podgorici P. br. 3173/14 od 14. 1. 2015. godine, Presuda Višeg suda u Bijelom Polju GŽ. br. 1627/16 od 3. 10. 2016. godine.

svakako predstavlja dodatni novčani izdatak za žrtvu koji može da dovede do obeshrabrenja da pokrene parnični postupak. U tom dijelu pozitivna je sudska praksa Bosne i Hercegovine,⁶³ koja je ustanovljena kroz predmete ratnog silovanja, a koju bi Crna Gora mogla da primjenjuje u slučajevima seksualnog nasilja, posebno zato što je primjena Zakona o naknadi žrtvama krivičnih djela nasilja odgođena sve do dana pristupanja Crne Gore Evropskoj uniji.

Kako bi žrtve seksualnog nasilja mogle da ostvare IPZ zakonska regulativa bi morala da trpi određene izmjene, odnosno nosioci pravosudnih funkcija bi trebalo da primjenjuju već postojeće zakonske odredbe, pa s tim u vezi se predlaže da:

1. žrtvama seksualnog nasilja prije davanja iskaza pred tužiocem bi **morao biti određen punomoćnik iz reda advokata**, čiji bi troškovi angažovanja padali na teret budžetskih sredstava, a koji bi bio u obavezi da žrtvi pruži pravnu pomoć u cilju sačinjavanja adekvatnog akta kojim bi bio obrazložen IPZ i u dijelu predlaganja dokaza u pogledu potvrđivanja osnovanosti i visine postavljenog zahtjeva;
2. državni tužioci bi još u fazi istrage imali **obavezu da sprovode određena vještačenja** na osnovu kojih bi se mogao utvrditi osnov i visina IPZ;
3. sudovi bi bili dužni **da odlučuju o postavljenom IPZ** u slučaju da u krivičnim spisima egzistiraju dokazi posredstvom kojih bi sud bio u mogućnosti da donese odluku. U slučaju da sud to ne učini, već oštećenog uputi na parnicu, žrtva bi imala pravo žalbe drugostepenom sudu na takvu odluku. U slučaju da sud dosudi određenu novčanu naknadu kojom žrtva nije zadovoljna, žrtva bi imala pravo žalbe na takvu odluku;
4. u cilju sprečavanja otuđenja imovine od strane učinilaca krivičnih djela tokom tražanja postupka, državni tužioci bi bili dužni, **po pribavljanju podataka od nadležnih državnih organa, da traže od suda izdavanje jedne od mjera obezbjeđenja novčanog potraživanja**, koje su definisane Zakonom o izvršenju i obezbjeđenju, a sudovi bi o predmetnom zahtjevu **morali da donesu odluku rukovodeći se načelom hitnosti**, pri čemu bi bilo cjelishodno, upravo radi potpune zaštite žrtve, da u zakonskoj regulativi budu jasno definisani rokovi u kojima su nadležni državni organi dužni da postupaju.

⁶³ Presuda suda BiH broj: S 1 1 K 017213 14 Kri od 29. juna 2015. godine u predmetu protiv okrivljenog Slavka Savića; presuda suda BiH broj S1 1 K 012024 14 Kri od 24. juna 2015. godine u predmetu protiv okrivljenih Bosiljka Marković i Ostoje Markovića; presuda suda BiH broj S1 1 K012506 16 Krž od 1. 12. 2016. godine u predmetu protiv okrivljenih Adila Vojića i Bekira Mešića; presuda suda BiH S1 1 K 020032 17 Kžk od 9. 12. 2016. godine u predmetu protiv Mata Baotića.

5.8. Blaga kaznena politika i ocjena olakšavajućih i otežavajućih okolnosti

I pored toga što je zakonodavac za krivična djela protiv polne slobode propisao strože kazne, uvidom u sudske odluke može se zaključiti da je u Crnoj Gori i dalje prisutna blaga kaznena politika.

Posljednja odluka koja je opravdano izazvala osudu javnosti je odluka Apelacionog suda Crne Gore Kž. br. 34/24 od 18. 4. 2024. godine kada je preinačio presudu Višeg suda u Podgorici i okrivljenom, umjesto prvobitno izrečene kazne zatvora u trajanju od 15 godina, izrekao kaznu zatvora od osam godina. U predmetnoj odluci, osim što je Apelacioni sud naveo da je prvostepeni sud isuviše strogo cijenio otežavajuće okolnosti na teret okrivljenog, nije dao bilo kakvo drugo obrazloženje kojim se rukovodio prilikom donošenja odluke. **Problem blage kaznene politike ogleda se u tome što sudovi i dalje propuštaju da cijene otežavajuće i olakšavajuće okolnosti jedne u odnosu na drugu**, kako bi u konačnom mogli da izreknu adekvatnu zatvorsku kaznu. Kao dobar primjer sudske prakse, kako sudovi mogu adekvatno i djelotvorno obrazložiti odmjerenu kaznu, ukazujemo na presudu Suda BiH u predmetu protiv okrivljenih Bosiljka i Ostoje Markovića, gdje sud zaključuje da je cijenio činjenicu invaliditeta optuženog Ostoje Markovića kao olakšavajuću okolnost, ali uzimajući u obzir niz otežavajućih okolnosti, Sud je našao da ta olakšavajuća okolnost „nije od većeg značaja“ u odmjeravanju kazne.⁶⁴

Crnogorski sudovi se prilikom donošenja odluke o kazni i dalje ne rukovode principom ocjene okolnosti jedne u odnosu na drugu, već u nekim predmetima samo puko nabrajaju olakšavajuće i otežavajuće okolnosti. Tako na primjer, Viši sud u Podgorici je ustanovio da na strani okrivljenog nema olakšavajućih okolnosti, dok otežavajućom cijeni raniju osuđivanost okrivljenog, smatrajući da je adekvatna krivična sankcija za krivično djelo silovanje kazna zatvora u trajanju od četiri godine i 10 mjeseci.⁶⁵ Donoseći ovakvu odluku sud nedovoljno cijeni raniju osuđivanost okrivljenog koja je trebalo da se cijeni kao naročito otežavajuća okolnost s obzirom na to da je okrivljeni pet puta osuđivan za krivična djela sa elementima nasilja. Na isti način sud postupa i u drugom predmetu u kojem za krivično djelo silovanje okrivljenom izriče kaznu zatvora od tri godine⁶⁶ pravdajući takvu kaznu činjenicom da je okrivljeni lošeg imovnog stanja (iako tokom postupka ova činjenica nije uopšte utvrđivana, niti je provjeravana, već se sud rukovodio samo kazivanjem okrivljenog), pri čemu opet kao naročito otežavajuća okolnost nije cijenjeno to što je okrivljeni ranije osuđivan za krivično djelo sa elementima nasilja, već je ova okolnost cijenjena samo kao otežavajuća. Takođe, Viši sud u Podgorici učiniocu krivičnog djela za krivična djela silovanje i protivpravno lišenje slobode je izrekao jedinstvenu kaznu zatvora u trajanju od tri godine i sedam mjeseci, iako se radi o osobi koja je ranije osuđivana za krivična djela sa elementima nasilja, ali je isto tako sud kao olakšavajuću okolnost cijenio i to što je okrivljeni otac dvoje maloljetne djece, pri tome zanemarujući način na koji je krivično djelo silovanja izvršeno i činjenicu da je okrivljeni prije

64 Presuda suda BiH broj S1 1 K 012024 14 Kri od 24. juna 2015. godine u predmetu protiv okrivljenih Bosiljka Markovića i Ostoje Markovića.

65 Presuda Višeg suda u Podgorici K. br.139/20 od 28. 4. 2022. godine.

66 Presuda Višeg suda u Podgorici K. br. 108/18 od 3. 3. 2020. godine.

izvršenja krivičnog djela silovanja fizički maltretirao oštećenu nanoseći joj brojne povrede.⁶⁷ U konačnom, za sud nije od značaja činjenica što se krivično djelo vrši na štetu maloljetne osobe, a naročito što je velika razlika u godinama između oštećene i okrivljenog (star 70 godina), jer sudovi kao olakšavajuću okolnost na strani okrivljenog cijene njegove godine i za krivično djelo nedozvoljene polne radnje koje je izvršeno na štetu djeteta, okrivljenom izriču kaznu zatvora u trajanju od osam mjeseci.⁶⁸ Nijesu rijetke ni situacije da sudovi u Crnoj Gori kao naročito olakšavajuću okolnost prihvataju činjenicu da se oštećena ne pridružuje krivičnom gonjenju i da se sa okrivljenim „izmirila“, kako to navodi sud, pa primjenjuju odredbe koje se odnose na ublažavanje kazne i izriču kaznu ispod zakonskog minimuma.⁶⁹

Iako je Apelacioni sud Crne Gore u određenom broju predmeta preinačio prvostepene odluke u dijelu odluke o kazni, opet se i iz tih presuda može zaključiti da se otežavajuće okolnosti na strani okrivljenog ne cijene na adekvatan način. Tako na primjer, za krivično djelo silovanje učiniocu je Apelacioni sud izrekao kaznu zatvora od tri godine, iako se radi o osobi koja je i ranije osuđivana za krivična djela sa elementima nasilja, te iako je oštećena u predmetu bila supruga okrivljenog nad kojom je prvobitno izvršio fizičko nasilje. Nije u dovoljnoj mjeri cijenjeno nito što je krivično djelo izvršeno u prisustvu zajedničkog maloljetnog djeteta.⁷⁰ Neadekvatna kazna je izrečena i u drugom predmetu u kojem je okrivljenom na teret stavljeno izvršenje dva krivična djela silovanja. Okrivljeni ih je izvršio, takođe, na štetu supruge. Prvi put u prisustvu troje maloljetne djece. Prije obljube pred djecom je tukao suprugu i skidao joj odjeću, dok je drugi put optuženi izvršio obljubu i pored toga što je oštećena dobila aritmiju usljed sile koje ju okrivljeni prema njoj preduzimao. I pored svega toga, za oba ova djela osuđen je na jedinstvenu kaznu zatvora u trajanju od dvije godine i šest mjeseci.⁷¹

Nijesu rijetke situacije da Apelacioni sud Crne Gore preinači prvostepene presude u pogledu odluke o kazni, izričući blaže kazne, iako u pogledu okolnosti koje stoje na strani okrivljenog za takvim postupanjem nije bilo osnova. Tako na primjer, Apelacioni sud za krivično djelo silovanje iz čl. 204 st. 2 KZCG optuženom umjesto kazne zatvora od pet godina, izriče kaznu zatvora u trajanju od četiri godine, pravdajući takvu odluku činjenicom da je kod optuženog postojalo stanje bitno smanjene računljivosti. Pri tome zanemaruje činjenicu da se radi o osobi koja je i ranije osuđivana, dakle koja je sklona vršenju krivičnih djela. Zanemaruje i upornost koju je okrivljeni pokazao prilikom vršenja ovog djela, ponižavajuće postupanje prema oštećenoj prilikom vršenja ovog krivičnog djela, kao i psihičko i fizičko maltretiranje oštećene koje je prethodilo izvršenju krivičnog djela.⁷² Apelacioni sud Crne Gore i u presudi Kž. br. 148/23 od 30. 11. 2023. godine preveliki značaj daje olakšavajućim okolnostima. Zaključuje da je krivično djelo okrivljeni izvršio u vrijeme kada je imao 19 godina, da ranije nije osuđivan i da je krivično djelo silovanja ostalo u domenu pokušaja. Apelacioni sud je

⁶⁷ Presuda Višeg suda u Podgorici K. br. 87/16 od 28. 3. 2017. godine.

⁶⁸ Presuda Višeg suda u Podgorici K. br. 10/16 od 12. 7. 2017. godine.

⁶⁹ Presuda Višeg suda u Bijelom Polju K. br. 11/19 od 14. 6. 2019. godine.

⁷⁰ Presuda Apelacionog suda Crne Gore Kž. br. 17/21 od 23. 3. 2021. godine kojom je preinačena presuda Višeg suda u Podgorici K. br. 166/19 od 23. 10. 2020. godine u dijelu odluke o kazni.

⁷¹ Presuda Apelacionog suda Crne Gore Kž. br. 35/19 od 19. 4. 2019. godine kojom je preinačena presuda Višeg suda u Podgorici K. br. 76/18 od 5. 12. 2018. godine u dijelu odluke o kazni.

⁷² Presuda Apelacionog suda Kž. br. 2/24 od 15. 3. 2024. godine kojom je preinačena presuda Višeg suda u Podgorici K. br. 213/20 od 11. 9. 2023. godine u dijelu odluke o kazni.

preinačio odluku u dijelu kazne pa je umjesto četiri godine, okrivljenom za krivično djelo silovanje u pokušaju iz čl. 204 st. 4 u vezi st. 2, u vezi čl. 20 Krivičnog zakonika Crne Gore, izrekao kaznu zatvora od dvije godine. U ovom predmetu sud je zanemario činjenicu da je oštećena u ovom postupku bila maloljetna osoba, da se radi o komšijama koje se svakodnevno gledaju, zanemarivši pri tom i psihičko stanje oštećene nakon izvršenja ovog krivičnog djela.

Da postoji neujednačena praksa u pogledu izricanja kazni, svjedoči i odluka Apelacionog suda Crne Gore kojom je potvrđena presuda Višeg suda u Bijelom Polju i okrivljenom za krivično djelo silovanje u pokušaju izrečena kazna zatvora od šest mjeseci. Sud je kaznu izrekao cijeneći da se radi o osobi koja ranije nije osuđivana, mladom čovjeku, nezaposlenom, koji je priznao izvršenje krivičnog djela, te cijeneći norme njegovog ponašanja s obzirom na sredinu u kojoj je odrastao (okrivljeni i oštećena su bili Romi). Sudovi su u ovom predmetu potpuno zanemarili činjenicu da je okrivljeni u srodstvu sa oštećenom, da je krivično djelo okrivljeni pokušao da izvrši u prisustvu dvije maloljetne ćerke oštećene, da je izvršenju krivičnog djela prethodilo vrijeđanje i ponižavanje oštećene (okrivljeni je došao ispred kuće oštećene i skinuo pantalone i počeo da mokri upućujući joj riječi da će da je „kara“), pri čemu sudovi nijesu vodili računa ni o tome u kojoj fazi postupka je okrivljeni priznao izvršenje krivičnog djela.⁷³ Za razliku od ove presude, kao pozitivan primjer navodi se odluka Višeg suda u Podgorici, gdje je sud za krivično djelo silovanje iz čl. 204 st. 3 KZ CG izrekao kaznu zatvora u trajanju od sedam godina, cijeneći pri tom činjenicu da je okrivljeni ranije jednom osuđivan (iako se ne radi o krivičnom djelu sa elementima nasilja). Sud je utvrdio da je kazna adekvatna s obzirom na način izvršenja krivičnog djela (okrivljeni je krivično djelo izvršio na radnom mjestu oštećene, pri čemu je pored vršenja obljube istu prisiljavao i da sprovodi određene vjerske rituale), da bi je potom potvrdio i Apelacioni sud Crne Gore.⁷⁴

Ono što pomenute presude pokazuju je da ne postoji jedinstvena praksa sudova u pogledu ocjene otežavajućih i olakšavajućih okolnosti, zbog čega bi od velikog značaja bilo **da se izvrši analiza sudskih odluka donijetih u posljednjih deset godina koje se odnose na krivična djela protiv polne slobode, a kako bi mogla da se osmisli metodologija za ocjenu otežavajućih i olakšavajućih okolnosti**. Po usvajanju metodologije, sve učesnike u postupcima (sudije, tužioci i punomoćnici) bilo bi potrebno edukovati o odmjeravanju kazni za seksualno nasilje, kako bi se u konačnom postigla i jedinstvena praksa u pogledu izricanja krivičnih sankcija. Takođe, sudovi bi bili dužni da se pridržavaju utvrđenih kriterijuma.

Ono što bi svakako trebalo izmijeniti u Krivičnom zakoniku jeste odredba koja se odnosi na odmjeravanje kazne, **pa tako pored ocjene okolnosti koje su već navedene, treba dodati da se kao okolnost prilikom odmjeravanja kazne cijene i posljedice koje je žrtva pretrpjela nakon izvršenja krivičnog djela**. Ovakvo zakonsko određenje sadrži čl. 47 Kaznenog zakona Republike Hrvatske, što bi i Crna Gora trebalo da usvoji kao dobro rješenje.

73 Presuda Višeg suda u Bijelom Polju K. br. 58/16 od 21. 11. 2016. godine potvrđena presudom Apelacionog suda Crne Gore Kž. br. 3/17 od 13. 2. 2017. godine.

74 Presuda Višeg suda u Podgorici K. br. 141/17 od 3. 12. 2018. godine potvrđena presudom Apelacionog suda Crne Gore Kž. br. 37/19 od 4. 4. 2019. godine.

6. PREDNOSTI I NEDOSTACI NOVOG KRIVIČNOG DJELA SEKSUALNO UZNEMIRAVANJE

Jedna od značajnih novina za žrtve seksualnog nasilja je izmjena KZCG koja je usvojena tokom 2023. godine, a kojom je i seksualno uznemiravanje definisano kao krivično djelo. Zakonodavac je u okviru KZ dao i definiciju seksualnog uznemiravanja, pa je tako seksualno uznemiravanje, u smislu ovog člana, svaki oblik neželjenog verbalnog, neverbalnog ili fizičkog ponašanja seksualne prirode, kojim se želi povrijediti dostojanstvo nekog lica ili grupe lica, odnosno kojim se postiže takav učinak, a naročito kad takvo ponašanje izaziva strah ili stvara neprijateljsko, ponižavajuće, zastrašujuće, degradirajuće ili uvredljivo okruženje. Pozitivna strana ove novine jeste što sada i crnogorski zakonodavni sistem poznaje seksualno uznemiravanje kao krivično djelo, pa nedozvoljena ponašanja sada mogu da dovedu i do krivične osude, a ne do odbacivanja krivične prijave,⁷⁵ budući da je zakonodavac odredio da određene radnje moraju biti prepoznate kao krivično djelo, a ne kao prekršaj.⁷⁶

Međutim, ono što je sporno u ovakvom zakonskom određenju i što će da utiče na žrtve da u većoj mjeri ne podnose prijave za osnovni oblik ovog krivičnog djela, je što je zakonodavac odredio da se osnovni oblik ovog krivičnog djela goni po privatnoj tužbi. Ovakvo određenje za žrtvu donosi poteškoće, a koje se ogledaju u sljedećem:

1. gonjenje učinilaca ovog oblika krivičnog djela neće vršiti država, već će to morati da učini žrtva;
2. u slučaju osnovnog oblika seksualnog uznemiravanja žrtva će u velikom broju predmeta morati da angažuje advokata i da snosi troškove njegovog angažovanja, posebno jer se od laika ne može očekivati da na adekvatan način sačini privatnu tužbu i da zastupa svoja prava i interese u sudskom postupku;
3. za podnošenje privatne tužbe shodno odredbama ZKP predviđen je kratak rok, a to je tri mjeseca od dana kada je privatni tužilac saznao za krivično djelo i učinio;⁷⁷

⁷⁵ ODT u Herceg Novom je rješenjem Kt. br. 77/23 od 8. 5. 2023. godine odbacio krivičnu prijavu oštećene, jer iako je tokom postupka utvrđeno da se okrivljeni obratio oštećenoj riječima „jebo te ja“, a nakon toga je i udario rukom u predjelu zadnjice, tokom postupka nije utvrđeno da je isti takvim radnjama imao namjeru da zadovolji svoj polni nagon. ODT u Herceg Novom je nakon donošenja ovakvog rješenja predalo zahtjev za pokretanje prekršajnog postupka radi grubog vrijeđenja oštećene, odnosno radi prekršaja iz čl. 7 st. 2 Zakona o javnom redu i miru.

⁷⁶ Rješenje Suda za prekršaje u Budvi – Odjeljenje Herceg Novi PP. br. 356/23-A od 7. 9. 2023. godine, kojim je okrivljeni osuđen na novčanu kaznu iz razloga što je oštećenoj uputio riječi „jebo te ja“, a nakon toga je udario rukom u predjelu zadnjice.

⁷⁷ Čl. 51 ZKP.

4. u slučaju da privatna tužba sadrži određene greške ili nedostatke, žrtva će biti u obavezi da takve nedostatke, odnosno greške, otkloni u roku od tri dana, te u slučaju da u ostavljenom roku ne otkloni nedostatke, odnosno ne ispravi greške, smatraće se da je odustala/o od gonjenja i postupak će se obustaviti;⁷⁸
5. u slučaju da žrtva ne dođe na pretres, a uredno je pozvana, odnosno u situaciji kada se žrtvi zbog promjene adrese nije mogao uručiti poziv za glavni pretres, smatraće se da je ista odustala od gonjenja po privatnoj tužbi;⁷⁹
6. za krivična djela koja se gone po privatnoj tužbi zakonodavac je predvidio i alternativno rješavanje sporova, a što je u potpunosti suprotno sa čl. 48 Istanbulske konvencije;⁸⁰
7. privatni tužilac je dužan da plati troškove krivičnog postupka, nužne izdatke okrivljenog, kao i nužne izdatke i nagradu njegovom braniocu, ako je postupak okončan presudom kojom se okrivljeni/a oslobađa optužbe ili presudom kojom se optužba odbija ili rješenjem o obustavi postupka. Osim ako je postupak obustavljen, odnosno ako je donesena presuda kojom se optužba odbija zbog smrti okrivljenog/e ili zbog toga što je nastupila zastarjelost krivičnog gonjenja usljed odugovlačenja postupka koje se ne može pripisati privatnom tužiocu. Ako je postupak obustavljen usljed odustanka od tužbe, okrivljeni/a i privatni tužilac mogu se poravnati u pogledu njihovih međusobnih troškova.⁸¹

Dakle, sve ove okolnosti u znatnoj mjeri otežavaju položaj žrtve kada je u pitanju krivično djelo seksualno uznemiravanje, budući da nameću žrtvi da sama inicira i vodi postupak, umjesto da je država štiti, dok će žrtva sa druge strane u sudskom postupku (žrtva shodno odredbama Zakona o besplatnoj pravnoj pomoći nema pravo na besplatnu pravnu pomoć) biti prinuđena da angažuje punomoćnika/cu čije troškove će morati da snosi, jer se od žrtve ne može očekivati da sačini adekvatnu privatnu tužbu i da zna sva procesna pravila krivičnog postupka. Apsolutno je neprihvatljivo kod ovog oblika krivičnog djela da sud sprovodi ročište radi mirenja, budući da bi to predstavljalo dodatno poniženje žrtve i nepoštovanje njenog dostojanstva, pri čemu i činjenica da će žrtva u slučaju gubitka spora morati da nadoknadi okrivljenom troškove krivičnog postupka dodatno obeshrabruje žrtve da prijavljuju ovo djelo. Upravo iz tog razloga, postojeće zakonsko uređenje bi trebalo izmijeniti tako da i **za osnovni oblik ovog djela bude predviđeno gonjenje po službenoj dužnosti** ili pak da žrtva u ovoj situaciji ima pravo na besplatnu pravnu pomoć, te da se odredbe koje definišu ročište radi mirenja neće primjenjivati u slučaju seksualnog uznemiravanja.

78 Čl. 451 st. 2 ZKP.

79 Čl. 57 ZKP.

80 Čl. 459 ZKP.

81 Čl. 230 st. 3 ZKP.

Ono što je naročito otežavajuće za žrtve ovog krivičnog djela, pa čak i za težu kvalifikaciju ovog djela, jeste to što zakonodavac u odredbama koje se odnose na posebne mjere nadzora⁸² nije predvidio da se odnose i na ovo krivično djelo, a što je neprihvatljivo jer **se određene mjere posebnog nadzora moraju primjenjivati i u odnosu na počinioce ovog krivičnog djela, naročito ako se radi o težoj kvalifikaciji ovog krivičnog djela.** Svakako, zbog ovog krivičnog djela nužno je izmijeniti i odredbu čl. 21 Zakona o radu i dodati još jedan stav za smetnje prilikom zasnivanja radnog odnosa. Njime bi jasno bilo propisano da ugovor o radu na rukovodećim pozicijama, a naročito u velikim i srednjim preduzećima, ne mogu da zaključe osobe koje su osuđene za ovo krivično djelo.

82 Čl. 132 a KZ.

7. ZAKLJUČAK

Usljed izmjena Krivičnog zakonika Crne Gore koje su stupile na snagu tokom 2021. i 2023. godine, Crna Gora je u znatnoj mjeri dobro regulisala krivična djela protiv polne slobode i pooštrila kazne koje mogu biti izrečene učinocima ovih krivičnih djela.

Ono što crnogorskom zakonodavstvu nedostaje je jasna i potpuna regulacija učešća žrtve u krivičnom postupku. Poboljšanje položaja žrtve u tom postupku treba prvo tražiti u pravilnoj i dosljednoj primjeni već postojećih odredbi ZKP, jer sve pogodnosti koje oštećeni/a ima u krivičnom postupku se ne primjenjuju dovoljno u praksi (npr. da žrtva bude saslušana u odvojenoj prostoriji, da sudovi donose odluke o postavljenom imovinsko-pravnom zahtjevu), što je štetno ne samo za oštećenog/u, nego i za interese postupka. Naime, oštećeni/a svojim saznanjem može znatno da doprinese utvrđivanju istine u krivičnom postupku. Aktivnija uloga oštećenog/e u krivičnom postupku bila bi u skladu sa razvojnim tendencijama društva – države u kojima se ličnost čovjeka, njegova prava i slobode nalaze na prvom mjestu skale vrijednosti i zaštite.

Takođe, nužno je da u što kraćem roku budu donijete izmjene ZKP u pogledu prava koja žrtve krivičnih djela protiv polne slobode moraju imati u krivičnom postupku, a kako bi, prije svega, domaće zakonodavstvo bilo usaglašeno sa međunarodnim dokumentima i kako bi se u konačnom pružila i stvarna zaštita žrtvama seksualnog nasilja.

S tim u vezi, nužno je da ZKP jasno definiše prava kojim će žrtve na pogodan način biti obaviještene o svim radnjama koje su preduzete u postupku kako od strane tužioca, tako i od strane suda, a naročito o radnjama koje mogu direktno uticati na integritet i bezbjednost žrtve (poput ukidanja pritvora ili neke od mjere nadzora), kao i da se žrtvama omogući da aktivno učestvuju u krivičnom postupku (pravo žrtve da učestvuje u svim fazama postupka, pravo žrtve na izjašnjenje, pravo žrtve na žalbu). Osim ovih prava, Crna Gora je u obavezi i da kroz krivični postupak pruži zaštitu žrtvama seksualnog nasilja i to tokom trajanja sudskog postupka (vršenjem pojedinačne procjene zaštite žrtve i donošenjem adekvatnih zaštitnih mjera, kao i posebnim načinom učestvovanja žrtve u postupku, a sve u cilju zaštite), i po okončanju procesa (izricanjem kazni koje će biti utvrđene pravilnim načinom ocjenjivanja otežavajućih i olakšavajućih okolnosti za okrivljenog, pri čemu poseban akcenat treba staviti i na posljedice koje su nastale kod žrtve usljed izvršenja krivičnih djela).

Svakako, osim normativnih usaglašavanja preduslov da se žrtvama seksualnog nasilja pruži adekvatna i brza zaštita u sudskom postupku je i obezbjeđivanje posebnog stručnog znanja nosiocima pravosudnih funkcija i advokatima za postupanje sa žrtvama seksualnog nasilja, kao i utvrđivanje jasnih obaveza u postupanju u odnosu na ova lica.

SPISAK KORIŠĆENE DOKUMENTACIJE:

Odluke Evropskog suda za ljudska prava i Evropskog suda pravde:

- M. C. protiv Bugarske (2003);
- Maslova protiv Rusije (2009);
- S. Z. protiv Bugarske (2015);
- I. P. protiv Republike Moldavije 2015;
- D .J. protiv Hrvatske (2012);
- Aydin protiv Turske (1997);
- Y. protiv Slovenije (2015);
- X. i Y. protiv Holandije (1985);
- Vučković protiv Hrvatske (2023);
- Presuda Suda (Veliko vijeće) C-621/21 od 16. 1. 2024.

Odluke Haškog tribunala:

- Logor Omarska, Prijedor, Bosna i Hercegovina, predmet Duško Tadić „Prijedor“, 1997: <https://www.icty.org/x/cases/tadic/tjug/bcs/970714.pdf>;
- Logor Čelebići, Konjice, Bosna i Hercegovina, predmet Mucić i drugi „Logor Čelebići“, 1998: <https://www.icty.org/x/cases/mucic/tjug/bcs/cel-tj981116b.pdf>
- Logor Luka, Brčko, Bosna i Hercegovina; predmet Ranko Češić „Brčko“, 2004: <https://www.icty.org/x/cases/cesic/tjug/bcs/040311.pdf>

Odluke suda u BiH:

- Presuda suda BiH broj: S 1 1 K 017213 14 Kri. od 29. 6. 2015, u predmetu protiv okrivljenog Slavka Savića;
- Presuda suda BiH broj S1 1 K 012024 14 Kri. od 24. 6. 2015, u predmetu protiv okrivljenih Bosiljka Markovića i Ostoje Markovića;
- Presuda suda BiH broj S1 1 K012506 16 Krž. od 1. 12. 2016, u predmetu protiv okrivljenih Adila Vojića i Bekira Mešića;
- Presuda suda BiH S1 1 K 020032 17 Kžk. od 9. 12. 2016, u predmetu protiv Mata Baotića.

Odluke sudova u Crnoj Gori:

Apelacioni sud Crne Gore

- Presuda Apelacionog suda Crne Gore Kž. br. 5/24 od 19. 3. 2024. godine;
- Presuda Apelacionog suda Crne Gore Kž. br. 40/16 od 20. 6. 2016. godine;
- Presuda Apelacionog suda Crne Gore Kž. br. 105/23 od 6. 10. 2023. godine;
- Rješenje Apelacionog suda Crne Gore Kvž. br. 320/24 od 28. 6. 2024. godine;
- Presuda Apelacionog suda Crne Gore Kž. br. 141/14 od 4. 12. 2014. godine;
- Presuda Apelacionog suda Crne Gore Kž. br. 71/19 od 7. 11. 2019. godine;
- Rješenje Apelacionog suda Crne Gore Kž. br. 106/22 od 15. 12. 2022. godine;
- Presuda Apelacionog suda Crne Gore Kž. br. 34/24 od 18. 4. 2024. godine;
- Rješenje Apelacionog suda Crne Gore Kž. Br. 99/23 od 28. 9. 2023. godine;
- Presuda Apelacionog suda Crne Gore Kž. br. 37/19 od 4. 4. 2019. godine;
- Presuda Apelacionog suda Crne Gore Kž. br. 17/21 od 23. 3. 2021. godine;
- Presuda Apelacionog suda Crne Gore Kž. br. 35/19 od 19. 4. 2019. godine;
- Presuda Apelacionog suda Crne Gore Kž. br. 2/24 od 15. 3. 2024. godine;
- Presuda Apelacionog suda Crne Gore Kž. br. 3/17 od 13. 2. 2017. godine.

Viši sud u Podgorici

- Presuda Višeg suda u Podgorici K. br. 53/19 od 27. 9. 2019. godine;
- Presuda Višeg suda u Podgorici K. br. 141/17 od 3. 12. 2018. godine;
- Presuda Višeg suda u Podgorici K. br. 87/16 od 28. 3. 2017. godine;
- Presuda Višeg suda u Podgorici K. br. 108/18 od 3. 3. 2020. godine;
- Presuda Višeg suda u Podgorici K. br. 139/20 od 28. 4. 2022. godine;
- Presuda Višeg suda u Podgorici K. br. 10/16 od 12. 7. 2017. godine;
- Presuda Višeg suda u Podgorici K. br. 18/17 od 21. 9. 2017. godine;
- Presuda Višeg suda u Podgorici K. br. 10/16 od 12. 7. 2017. godine.

Viši sud u Bijelom Polju

- Presuda Višeg suda u Bijelom Polju K. br. 11/19 od 14. 6. 2019. godine;
- Presuda Višeg suda u Bijelom Polju K. br. 10/23 od 25. 9. 2023. godine;

- Presuda Višeg suda u Bijelom Polju K. br. 7/23 od 12. 7. 2023. godine;
- Presuda Višeg suda u Bijelom Polju K. br. 40/20 od 29. 3. 2021. godine;
- Presuda Višeg suda u Bijelom Polju Gž. br. 1627/16 od 3. 10. 2016. godine;
- Presuda Višeg suda u Bijelom Polju K. br. 58/16 od 21. 11. 2016. godine.

Osnovni sud Podgorica

- Presuda Osnovnog suda u Podgorici P. br. 3173/14 od 14. 1. 2015. godine.

Osnovni sud Danilovgrad

- Presuda Osnovnog suda u Danilovgradu K. br. 28/19 od 4. 7. 2019. godine.

Osnovno državno tužilaštvo u Herceg Novom

- Rješenje Kt. br. 77/23 od 8. 5. 2023. godine.
- Sud za prekršaje u Budvi – Odjeljenje Herceg Novi.
- Rješenje Suda za prekršaje u Budvi – Odeljenje Herceg Novi PP. br. 356/23-A od 7. 9. 2023. godine.

Zakonska regulativa i stručni članci:

- Evropska konvencija o ljudskim pravima i osnovnim slobodama;
- Konvencija Savjeta Evrope o sprečavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici - Istanbulska konvencija;
- Direktiva 2012/29/EU od 25. oktobra 2012. godine; ili
- Zakonik o krivičnom postupku;
- Krivični zakonik Crne Gore;
- Zakon o postupanju prema maloljetnicima u krivičnom postupku;
- Zakon o kaznenom postupku Republike Hrvatske;
- Kazneni zakon Republike Hrvatske;
- Nasilje nad ženama u međunarodnom pravu, Institut za uporedno pravo, Monografija 199, Gordana Gasmi i Dragan Prlja, Beograd 2024. godine;
- Analiza primjene evropskih standarda o pravima žrtve u krivičnom postupku u zakonodavstvu i praksi Crne Gore, Miodrag Majić, Tijana Živković i Milorad Marković, maj 2020. godine;
- Nacionalni plan za implementaciju Istanbulske konvencije za period 2023–2027. godine.

Članci iz medija:

- CDM, „Podgoričanin pokušao da siluje žrtvu i nanio joj povrede, pa pušten da se brani sa slobode”, 26. 5. 2022, dostupno na:
<https://www.cdm.me/hronika/podgoricanin-pokusao-da-siluje-zrtvu-i-nanio-joj-povrede-pa-pusten-da-se-brani-sa-slobode/>
- CDM, „HRA: Na prvom ročištu za ratni zločin protiv civilnog stanovništva Peković negirao krivicu“, 30. 9. 2022, dostupno na:
<https://www.cdm.me/hronika/hra-na-prvom-rocistu-za-ratni-zlocin-protiv-civilnog-stanovnistva-pekovic-negirao-krivicu/>
- Vice Srbija, „Optuženi za silovanje devojčice pušten iz pritvora uz obrazloženje da slučaj više nije u fokusu medija”, 8. 5. 2024, dostupno na:
<https://www.vice.com/sr/article/optuzeni-za-silovanje-devojvice-pusten-iz-pritvora-uz-obrazlozenje-da-slucaj-vise-nije-u-fokusu-medija/>
- Vijesti, „CIN-CG: Pravosuđe ne vidi žrtve silovanja - malo prijava, još manje presuda”, 20. 5. 2024, dostupno na:
<https://www.vijesti.me/vijesti/crna-hronika/707975/cin-cg-pravosudje-ne-vidi-zrtve-silovanja-malo-prijava-jos-manje-presuda>
- Vijesti, „Sud potvrdio optužnicu, pa okrivljenom ukinuo pritvor: Na slobodi policajac optužen za napastvovanje maloljetnice“, 15. 5. 2024, dostupno na:
<https://www.vijesti.me/vijesti/crna-hronika/707104/sud-potvrdio-optuznicu-pa-okrivljenom-ukinuo-pritvor-na-slobodi-policajac-optuzen-za-napastvovanje-maloljetnice>
- Vijesti, „Uhapšen osumnjičeni za silovanje u Budvi, nakon saslušanja pušten da se brani sa slobode”, 4. 9. 2024, dostupno na:
<https://www.vijesti.me/vijesti/crna-hronika/722521/uhapsen-osumnjiceni-za-silovanje-u-budvi-nakon-saslusanja-pusten-da-se-brani-sa-slobode>
- Vijesti, „Zabrane ukidaju, dok žrtva strahuje”, 28. 6. 2024, dostupno na:
<https://www.vijesti.me/vijesti/crna-hronika/713530/zabrane-ukidaju-dok-zrtva-strahuje>